I. Jahrgang. Hadôr — Das Zeitalter שנה ראשונה.

תנאי החתימה:
באוסטריה־אונגריה:
לשנה . . . 14.— קראָנען
לחצי שנה . . 7.— „
לרבע שנה . . 3.50 „
בשאר ארצות:
באשכנז לשנה . . 12 מארק
באנגליה לשנה . 12 שילינג
בשאר ארצות לשנה 17 פרנק
בארץ ישראל „ . 15 פרנק.

הדור

יוצא אחת בשבוע.

המו"ל: חברת „אחיאסף".

ברוסיה:
לשנה . . . 6.— רו"ב
לחצי שנה . . 3.— „
לרבע שנה . . 1.50 „
מחיר כל גליון 30 הילר, 15 קופ'.
בעד חילוף הכתבת 20 קופ'.
מחיר מודעות:
בעד כל שורה קטנה פטיט 20 הילר, 10 קופ'.
Erscheint jeden Donnerstag.

קראקא, ט' אב תרס"א. Nr. 29. — גליון כט. Krakau, 25 Juli 1901.

הַרחיבו גבולותיכם!

„כד משלים שערא מכדא נקיש ואתא תגרא". אם נתרגם את המשל החריף הזה עברית־לאומית, יצא לנו: כשאין הציונים הצעירים מוצאים ספקם במעשים ממשיים, הם מתחילים להתקוטט על דבר גבולות הציוניות וע"ד הכונה האמתית של הפרוגרמה הבזילאית. לא לחנם קראו לנו „עם הספר"; המלה הכתובה קדש היא לנו, ורק לפיה נכין צעדנו. ואולי יתכן יותר לקרוא לנו „עם האות": כי האותיות המתות כבשו אותנו לעבדים, ואין אנחנו יכלים להפקיע את עצמנו מהשפעתם. מעולם התרגלנו „לדייק" באותיות, להפוך בהן, להוציא מתוכן הדושים והלכות ונזרות לגזרות. נו"ן הפוכה, עי"ן תלויה, אל"ף זעירא, יו"ד רבתי, אות חסרה, אות יתרה — אלה הן ראשי מסבות של חקי חיינו, זהו esprit des lois שלנו. על „דיוקים" שבאיזו וי"ו או שבקוצו של יו"ד נתלו תילי תילים של הלכות, אשר שמו ככלי ברזל על ידינו ועל רגלינו. ועל דיוקים שבאותיות המתות של הפרוגרמה הבזילאית נהרגים כעת צעירינו המעמיקים, והם אומרים לאסור אותנו באזיקים, לבל נעשה דבר דלא רמיזא בהפרוגרמה, לבל נעשה שום דבר שאין ללמדו ולהוציאו מתוך הפרוגרמה באחד מן הדרכים שהתורה נדרשת בהם.

„גבולות הציוניות"! „הפרוגרמה הבזילאית"! — הציוניות, לפי הכונה האמתית של מחוקקי הפרוגרמה הבזילאית, הלא היא רק „מדינית": עלינו לשאף להכין ליהודים מקלט בטוח על אדמת אבותנו. לשאף— זה דבר קל מאד; כל אדם מישראל, כקטן כגדול, כבטלן כאיש מעשה, יכול לשאף כאות נפשו. ובכל זאת הלא יודה כל בר־דעת, כי „בעסק השאיפה" לבד לא נצעיד את התנועה אפילו צעד אחד לפנים. כל שאיפה שאין עמה מעשה, הרי היא רק „בטלנות" בעלמא כי על כן בהרנו לנו „ועד פועל" שישתדל להוציא את שאיפותינו אל הפועל. הועד הזה מהויב בודאי לצמצם את כל פעולותיו ולשים כל מעיניו אך ורק בהשנת המטרה האחת הזאת. אבל אנחנו, כל המון הציוניים, אנחנו בעלי הבתים הפשוטים אשר לפני מלכים לא נתיצב ועם שרי מעלה לא נמתיק סוד, — אנחנו מה נעשה אפוא למען הראות בחוש כי ציוניים אנחנו, כלומר כי חפצים אנחנו בתחית אומתנו? הנצא ידי חובתנו רק ב„שאיפה" לבדה? ולאידך גיסא: וכי בשביל שאנחנו ציונים, אסור לנו לשים לב לתביעות החיים ההוים, אסור לנו לנסות כהנו להרים את מצבם הרוחני והחמרי של יהודי הגולה? ואם נסיח דעתנו לגמרי ממשאלות ההוה ומצרכי חיי שעה, ההועל נועיל בזה להשגת מטרת הציוניות? האם אין „הועד הפועל" שלנו יכול לפעול את פעולותיו הדיפלומטיות, אלא אם ימשכו כל הציונים את ידיהם מעסקי הצבור ולא ינקפו באצבע קטנה להיטיב מצב יהודי הגולה? האם באמת לא תוכל תאותנו להתמלא אלא מחורבנם של כל יהודי הגולה?...

„גבולות הציוניות"! הציבו גבולות לפעולות מנהיגי הציוניות; אמרו אל ה„ועד הפועל": „אנחנו ממלאים את ידכם רק להוציא את שאיפתנו אל הפועל, כלומר לעסוק רק בדיפלומטיה ולא יותר!" כזאת אנהנו רשאים וגם מחויבים לאמר למנהיגינו, לבל יפוצצו את כחותיהם ולבל יסבו עיניהם אף רגע מן המטרה האחת אשר אנהנו נושאים את נפשנו אליה. אבל כל האומר להציב גבולות לפעולות הציוניים בכלל, אינו אלא — בעל לשון. להפך, הציוניים מחויבים להרחיב פעולותיהם וליטול חלק בראש בכל מפעל שיש בו משום טובת הכלל. „לכו וכבשו את הקהלות", היא אמנם תורה שבעל פה ולא תורה שבכתב, כי בסעיפי הפרוגרמה הבזילאית לא נזכרה המצוה הזאת. אבל אם גם „עם האות" אנחנו, לא יכבד ממני למצא את המצוה הזאת ברמז או בסוד באיזו מלה או אות של „הפרוגרמה" הקדושה. ואיך שיהיה, הנה המצוה הזאת שקולה כנגד כל סעיפי הפרוגרמה — כי בטרם יכבשו הציוניים את הקהלות לא יוכלו לעשות דבר. והציוניים, אשר כרובם אינם עוסקים ואינם יכולים לעסוק בדיפלומטיה, צריכים גם הם לעשות דבר: הם מחויבים להכין את לב העם אל הרעיון הציוני — וכזאת יוכלו לעשות רק כשתהיה ידם בכל, גם בצרכים הרוחניים של יהודי הגולה גם בצרכיהם החמריים. כל זמן שהציונים הם רק מין מפלגה או כתה המתכוצת רק באותיות המתות של איזו פרוגרמה כתובה, לא תעשינה ידיהם תושיה, והרעיון הנכבד ישאר רק רעיון מפשט, קנין יחידי סגולה. נתקו מוסרותיכם! הסירו עול סעיפים מעליכם, הרחיבו גבולות, צאו ממעגלכם הצר! בקשו עבודה, כל עבודה שיש בה משום טובת הכלל, אז יכירו ויודו הכל כי אנשים עברים אתם באמת ובתמים, אז יראו הכל כמה גדול כחה של הציוניות לעורר למעשים טובים, ואז יתנו הכל את ידם לנו.

ה' קלוזנר, שהוא אמנם אחד מטובי צעירינו השואפים, קורא בהשלח (חוברת ה', ש"ז) „כבר הגיעה השעה, שתכיר הציוניות את

גבולותיה העצמיים". אבל בכל מאמרו הגדול לא הואיל לבאר לנו מה הן שאיפותיו הוא, ומה הם הגבולות שהוא רוצה להציב לציוניות. הוא נותן לנו רק מצות לא־תעשה: הוא אוסר לנו הכל, הוא אוסר לנו גם את „ההצטמצמות" גם את „ההתרחבות". ומה אפוא מותר לציונים? הוא מודה כי „אין אנו רשאים לצמצם את כל עבודתנו באספת שקלים ואקציות", הוא מודה כי „העבודה הציונית הרוחנית היא הלק עצמי מרעיוננו, ובלעדיה לא תצויר הציוניות כלל"; ובכל זאת אינו מרשה לציוניים לכבוש את מוסדות הצבור שלנו „ולהשתדל להכנים בהם את רוח היהדות ולהפיץ על ידיהם את הציוניות". זהו הגיון מרום ממני! זהו ממש: שבור את החבית ושמור את יינה! יגיד נא לי הסופר הנכבד הזה, איך אפשר לעבוד עבודה ציונית רוחנית בלי כבישת מוסדות הצבור (החדרים, בתה"ס, בתי הת"ת, וכו') ? הלא עינינו הרואות כי עבודת הקולטורה של הציוניים לא הצליחה עדיין כל עיקר, מפני שבכל מוסדות הצבור שלנו עדיין שוררת רוח זרה, מפני שכל עסקי הצבור עדיין מסורים בידי אנשים שאינם כלל עברים לאומיים! האם אין הסופר הזה יודע, כי כל פעולותינו הרוחניות מאפע, אם ראשי העדה או אפילו רק נבאי בהכ"נ, עומדים לשטן לנו? האין הוא יודע כי במקום שרבנים, מטעם או רבנים פשוטים, עומדים עלינו לכלותנו, הרי ידינו אסורות ופינו אטום וכל „התנועה" כאלו איננה כלל במציאות? ובכן הלא מובן מאליו, כי הציוניים החפצים באמת ובתמים לעבוד עבודה רוחנית שיש בה ממש, ושאינם מסתפקים „בשאיפה לעבודה" או ב„שאיפה" סתם, כי הציוניים הללו מחויבים לשלוח ידם בכל, להתאמץ להכנס אל כל מוסדות הצבור, גם למוסרות ההשכלה, גם למוסדות הדת, גם למוסדות הצדקה, ולכל המוסדות שעדיין עומדים לנו לשטן.

הסופר ההוא מבאר לנו כי כל המעשים הטובים שאנחנו עושים בגולה הם „מעשים עוברים", כי יש בהם רק משום „חיי שעה", ולכן אסור לציוניים להשקיע את עצמם בהם ולהסיח דעתם אף רגע מהציוניות שמטרתה היא „חיי עולם". והנה אמנם להלכה נראים הדברים כנכונים, אבל לכשנדייק בהם, אנחנו מוצאים כי ההבדל הזה אינו גם הוא אלא דבור ריק. הטבת מצבם של יהודי הגולה בחמר וברוח, אינה כלל „מעשה עובר", שהרי ההטבה הזאת מכשירתם להיות לעם קולטורי והיא מכינה את „חומר האנשים" הנחוץ לנו ליסוד מדינת היהודים לעתיד. יהודי הגולה כמו שהם עתה אינם מוכשרים ליסד ישוב אנושי, ישוב לדורות; את הדבר הזה כבר הורנו הנסיון בארץ ישראל גופא. אל נא נשלה את נפשנו בשוא! המושבות בא"י לא הצליחו גם בחמר גם ברוח, אך ורק מפני „שהקולוניסטים" לא היו אנשים מן הישוב, לא היו מסוגלים לכונן קולוניזציה. שנים לא מעטות עברו עליהם בא"י, „והקולוניסטים" עודם דומים בכל לאחיהם ש„בתחום גם בחיצוניותם גם בפנימיותם; הם לא נסו אפילו להחליף את זרנונם בשפת עבר; הם אינם מניחים אפילו להסיר את צואת הגיטו מעל בניהם... יהודי הגולה נטמו, היו כבהמה, ובטרם שנעשם לבני אדם לא יצלחו לכל עבודה לאומית ישובית. הן עינינו הרואות, כי אפילו רק למען הבין מעט את רעיון הציוניות, אין רוב יהודי התחום מסוגלים כלל — ואף כי להוציאו אל הפועל! עינינו הרואות, כי רק היהודים המעורבים מעט עם הקולטורה האנושית, רק הם פותחים לבם וידם לעניני הציוניות, ורוב יהודי התחום (ביחוד יהודי פולין) נטמו כל כך עד שאינם יכולים כלל לתפוש בשכלם מה הן שאיפות לאומיות.

לא לא! הטבת המצב החמרי, הרוחני והמוסרי של יהודי התחום, אינה כלל „פעולה עוברת"! בלי הטבה זו ירדו יהודי הגולה עד הדיוטא התחתונה, עד שלא יוכלו עוד לקבל את הטובה אשר הציוניות אומרת לתת להם לעתיד. אמת הדבר. כי מיטיבינו ופילנתרופינו עפ"י הנוסח הישן, דואגים רק „לחיי שעה": הם התאמצו ועודם מתאמצים רק לעשות את יהודי הגיטו לאנשים מן הישוב אבל לא לעברים מן הישוב. אבל הלא בגלל הדבר הזה מחויבים הציוניים להשתדל לשפוך רוחם הם על כל מוסדות הצבור, למען יהיו „המעשים העוברים" למעשי עולמים, למען יהיו „חיי שעה" „לחיי־עולם", למען יהיו האנשים מן הישוב לעברים מן הישוב. מי זה יואל לקרא לתקון החנוך „תקון זמני"? כל המיסד „חדר מתוקן" באמת, בית ספר ברוח עברי־קולטורי, הרי הוא בורא לנו נפשות למדינת היהודים לעתיד. כל המלמד את ילדי העניים תורה עם דרך ארץ, הרי הוא נותן לנו קולוניזטורים עברים לעתיד. כל הנלחם בסדרים המקולקלים של יהדות הגיטו ומשתדל לכונן סדרים מתוקנים בכל מקצועות עבודת הצבור שלנו, הרי הוא מפלס נתיב לתנועה הציונית. כל המשתדל להעמיד עברים לאומיים משכילים בראש עדותנו, כל המשתדל להרחיק את „תקיפינו" הישנים, את „רבנינו" הישנים ואת „נבאינו" הישנים, ולהעמיד על מקומם פרנסים ורבנים ונבאים המסורים אל הרעיון הלאומי, הרי הוא מפנה דרך לתנועה הציונית והרי הוא מסיר את התחתחים והמכשולים והמפריעים, החוסמים בעדה את הדרך. ומי זה יואל לקרא להכנות נחוצות כאלה „מעשים עוברים", „חיי שעה"?!

ואף גם זאת אל נא נשכה, כי אפילו בתנאים הטובים ביותר עוד יעבור זמן רב בטרם תצאנה שאיפותינו הלאומיות אל הפועל, ועוד ישבו היהודים בגולה ימים רבים מאד. והאם נוכל, אנחנו הציוניים, לראות בקלקלת (דיגינירציה) יהודי הגיטו מבלי אשר נעשה מאומה לרוחתם החמרית והרוחנית? או האם נעזוב את כל עסק „ההטבה" „לתקיפינו" הידועים ו„לנאורינו" המפורסמים, אשר בכונה או בבלי־דעת הם עושים ב„חסדם" מין „שריפת נשמה וגוף קים"?! הנשב בחבוק ידים בראותנו את היצורים הנתעבים הרוכבים על קהלותינו בתור פרנסים, רבנים ונבאים? — הנה יש ציוניים שופאים האומרים: „מה לנו ולעסקי יהדות הגיטו? כשישבו היהודים על אדמתם, כשיחיו חיים טבעיים, יתוקן הכל לטוב מניה וביה; שם לא יהיו עוד לא „רבנים כפולים" ולא מלמדים והדרים ולא כל נגעי הגיטו". ואולם לי נ־אה כי אם נניח את המצב כמו שהוא עתה, אפשר הדבר מאד מאד כי גם ב„מדינת היהודים" תבנה ותכונן יהדות הגיטו עם כל חלאתה ועם כל נגעיה. הדבר הזה, בכל זרותו ובכל פראותו, אפשר ואפשר מאד. ובאמת הן אנחנו רואים ככל החזון הזה במושבות שבאה"ק! הלא המושבות האלה הן מעין „מדינת היהודים", הפקידים הם אנשים יהודים, ולקולוניסטים יש אבטונומיה במדה מרובה, ובכ"ז אינם משנים מאומה ממנהגי הגיטו שהעלו עמהם! אמנם יש לשער כי ב„מדינת היהודים" העתידה, לא יוכל המצב הפרוע הזה להאריך ימים,— אבל בלי מלחמה כבדה בודאי לא ישורשו שם מנהגי הגיטו, ומי יודע אם לא תחריב „מלחמת־קולטורה" כזו את „מדינת היהודים" תיכף בראשית הוסדה?... ובכן, הלא זאת היא חובת הציונים להלחם „מלחמת הקולטורה" הזאת פה בגולה, כלומר: להכנים את הרוח העברי האמתי בלב יהודי הגולה. למען יסכימו עוד פה לשרש ולבער את כל מנהגי הגיטו, באופן שבבואם שמה, למדינת היהודים,

יעסקו לא בהמשכת מצב יהדות הגיטו, כי אם בחדוש פני היהדות בכל.

בקצור, מאיזה צד שנתבונן בדבר הזה, יורנו השכל וההגיון, כי הציונים מחויבים להשתדל שתהיה ידם בכל, בכל דבר הנוגע להטבת מצב יהודי הגולה. ואוי לנו אם נניח את העסק הזה „לפרנסינו" או „לנאורינו" !

ואולם אמת הדבר כי לא כל הציוניים, ולא כל ראשי „האגודות", מוכשרים להשתתף ואף כי לקחת חלק בראש, בהטבת מצב עמנו. עלינו להשתדל כי אלה הקוראים לעצמם „ציוניים", וביחוד ראשי האגודות, יהיו בעצמם עברים משכילים, היודעים את הלשון העברית ואת ספרות עמנו ואת תולדות עמנו. כי רק ציונים כאלה יוכלו לכוון את כל „מעשיהם הטובים" לתכלית הציונות. רק הם יוכלו להכניס רוח עברי לאומי בכל מוסדות הצבור ובחנוך הקטנים והגדולים.

וגם זאת עלינו לשנן לציוניים, כי כשם שמוטל עלינו להכשיר את עמנו לקבלת תכלית הציוניות, כן מחויבים אנחנו לתת למנהיגי הציוניות את האמצעים החמריים הדרושים להוצאת שאיפתנו אל הפועל. כונתי אל הקולוניאלבנק. הרצל מבטיח לנו גדולות אם יובא אל הבנק כל הכסף הדרוש לפתיחתו. אל נא נתן מקום למנהיגינו להצטדק אח"כ בטענת „אין לנו כסף". יתעסקו נא הציוניים בשקידה רבה במכירת המניות ובגבית כסף התשלומים — ונראה האם חלום שוא חלם הרצל או יש ממש בדבר. אנחנו לא נאמר נואש גם אם יתברר הדבר כי לע"ע טעה הרצל — אבל נראה נא בפועל כי מצדנו לא היתה מניעה.

יעקב ויטאל.

אַנְטִישֶׁמִיּוּת של חמש ועשרים שנה *).

ב.

עד כמה שבולט ונכר המצב הרע בחיי אחינו בגרמניה, עדיין הראשים והמנהיגים אינם יורדים לעומק הדבר. הם קובלים תמיד על הגבלת זכויותיהם, כי מדת הדין והמשפט לוקה, אם יגדרו דרך השירות המדינות בפני היהודים. על הקלקול העצום בחייהם האיקונומיים היוצא מזה לא עמדו עוד כראוי ; ובכלל הם משלים את נפשם בתקות שוא. החזון הזה, כלומר הרחקת היהודים מכל שירות מדינית, נוגע ברוב להכתות הבינוניות והנמוכות של היהודים. בנוהג שבעולם, אדם שאינו עשיר ביותר ידאג לחנוך טוב של בניו ויטפל עמהם עד שיוכלו להתפרנס מהכמתם שרכשו להם, ובאופן כזה מצבם האיקונומי איתן. וגם כמה עניים מישראל התרו אל המטרה הזאת ברוב עמל ויגיעה והצליחו, וכמה בני עניים עלו למדרגה חשובה באמצעות רכושם המדעי. אין אנו מפליגים בדבר ושיחתנו לא תסוב על המשרות הגבוהות, אשר אין אדם מישראל זוכה להן, כי אמנם זה נוגע רק לענין שווי הזכיות ולא להמצב האיקונומי, שהרי משרות כאלה מעטות הן מאד. ואולם לעומת זה יש המון פקידות מדיניות בכל לשכות הממשלה: שופטים, פקידי השלטן, פקידי הפוסט, מסלות הברזל, גבית המסים וכהנה. משרות כאלה נמצאות בגרמניה לאלפים, אבל אין היהודים זוכים להן. — לפעמים יזכה יהודי מצויין בכשרון בלתי רגיל ומצוי לאיזו משרה חשובה, ואז ימהרו היהודים להשלות את נפשם באמרם : אין הדבר מקולקל כל כך, שהרי פלוני היהודי זכה למשרה חשובה מאד. הם אינם שמים לב לזה, כי אי אפשר שכל היהודים יצטיינו באופן בלתי רגיל, ובכלל אין המצב האיקונומי תלוי בחזון בלתי נפרץ, במקרה בלתי שכיח אלא לעתים רחוקות. העיקר הוא בהמון הגדול של המשכילים בישראל, אשר על פי כשרונם הרגיל ראוים הם כחבריהם הנוצרים להיות מורים, פרופיסורים, שופטים, פקידי השלטן וכו', אלא שאנשי הממשלה מוחים בידם. ואין ספק לי, כי המשפט המעוקל הזה ישפיע לרעה גם בפנה אחרת. רואים הם היהודים, כי אחד מהם הצליח, למרות כל המניעות, בכשרונו המרובה, ולכן יאמצו כלם את כחם ויגבירו את פעולתם יותר מכפי כחם, בתקותם להגיע על ידי זה למטרתם. ואולם גם זה תלוי בכמה מקרים ותנאים בלתי קבועים, והכשרון הגדול בלבדו אינו מספיק. לעומת זה הולך ורב בין היהודים מספר חולי הנפש ומֻכּי העצבים, וההפסד העצום היוצא מזה אין לשער ואין לערוך, ובפרט אחרי שנדע, כי המעשים האלה נעשים דוקא בכתות הבינוניות והנמוכות, שהן רוב בנין ורוב מנין של הכנסיה הישראלית. מן הכתות העליונות, אשר גם בלי זה לא יעלו בחשבון מפני מעוט מספרן, אין לנו לקוות הרבה, שהרי בעיקרו של דבר עומדות הן כבר מחוץ לתחום היהדות, ואם על פי איזו סבה נשארו עדיין ביהדותן, בניהן אחריהן יצאו בודאי מן הכלל.

ואולם בפנה זו נוכל להחליט, כי אין הדבר מעלה ואינו מוריד, אם ישלו אחינו את נפשם בתקות שוא. מנוי יהודי לשירות מדינית לא בידנו הוא, ואם הממשלה מרחקת אותנו מכל זה, מי יאמר לה : מה תעשי ? לעומת זה אנו רואים בעשר שנים האחרונות חזון מעצוב מאד, כי הרסו היהודים את מצבם האיקונומי במקצוע חשוב אחר של ענפי הפרנסה, היינו במקצוע המסחר.

בגרמניה לא היה המסחר מעולם מונופלין ביד היהודים, כאשר היה הדבר נוהג במדינות פולוניה. הגרמנים ידעו תמיד, מה טיבו של המסחר ואחזו בו. ואפילו בכמה ישובים בערי פולוניה שיסדו החזיקו בו והתחרו תמיד עם היהודים, ומזה נצמחה שנאתם המרובה לבני ישראל כל ימי הדורות התיכונים. על פי חקים מגבילים, שרובם נתהוו דוקא ברוב השתדלות מצד העירונים (לפעמים היו חקים כאלה לרעת היהודים כעין תשלום גמול מצד הקיסר או מושלי המדינות להעירונים), היה המסחר החשוב בידי הגרמנים, ורק כל מלאכה נבזה ופחותה עזבו ביד היהודים. כנודע, לא היתה בזה שיטה מסוימת, אלא כל מדינה ומדינה וגם כל עיר ועיר זכתה בחקים מיוחדים בפנה זו. החקים המגבילים האלה בטלו ברובם כבר בשנות המאה הי"ח. מהעת ההיא נראה בגרמניה המצב הזה : עסק החלפנות נמצא כבר מימים קדומים בידי היהודים, ואמנם גם הנוצרים — ובפרט בנגב גרמניה — אחזו בו, אבל ברובו היה בידי היהודים. המסחר החשוב נמצא בידי הנוצרים, אלא שמעט מעט תפשו בו גם יהודים ; וכן היה הדבר בעבודת הפאבריקים, אשר בתחלה היתה כלה בידי נוצרים, ומעט מעט נסבה גם ליהודים. המסחר הקטן היה בתחלה רובו או כלו ביד יהודים, ואולם בימים האחרונים החזיקו בו גם נוצרים, וביחוד בערים הקטנות, שמשם התחילו היהודים לצאת לבקש דרכם בערים הגדולות, אם מפני חנוך בניהם שלא עלה יפה בערים הקטנות או מפני סבות אחרות על כל פנים נראה, כי בסוף שנות המאה הי"ח עלו היהודים לעושר בסבת מסחרם הגדול ויסוד פאבריקים. לכל הבקיאים בהתהוות הענינים האלה אין שום ספק, כי דוקא הצלחתם האיקונומית היתה הסבה העיקרית להטבת מצבם המדיני, ולא השכלתם, כאשר טועים רבים

*) עיין „הדור" בגליון הקודם.

להאמין. בכח העושר הרב יצאו משפל המדרגה ועל ידו החלו להרחיב זכויותיהם המדיניות, ובכלל לְיַשֵׁר את גוָם שהתעקם תחת משא שק הסחורות, שהיו מחזרים בה על הפתחים בימים שעברו. אין כאן המקום לחשוב בפרטות את מצב הענינים האלה לפני מאת שנה, אלא לנושא עניננו יספיק אם נצייר, איך היה הדבר לפני עשרים שנה, טרם השפיעה האנטישמיות עליו.

רבים מן העסקים הגדולים והחשובים, שמהם יצאה פרנסה בכבוד לרבבות אנשים, היו ביד היהודים, ובפרט עסקי הבאנקים, אשר רוב הפקידים שבהם היו מבני ישראל. כאשר נִאלו היהודים המלומדים מכהונות הממשלה, נספחו ברובם אל העסקים האלה, אשר בעליהם לא נמנעו על פי הרוב מלהעמיד להם פקידים מבני ישראל. כל זה היה נוהג והולך כל זמן שעסק החלפנות והאינדוסטריה לא נתרכז כל כך, אלא היה נמצא בידי אנשים פרטים, וכמובן בחר לו כל איש בפקידיו ועושי-דברו כרצונו. ואולם בעשר שנים האחרונות נעשה שנוי נמרץ במקצוע זה, אשר עשה רושם גדול בחיים האיקונומיים בכלל, ועל היהודים השפיע לרעה במדה מרובה: הממון התרכז ביד אנשים מועטים, וגם קבל צורה חדשה לגמרי. לפנים איש עשיר בעל איזו מיליונים היו נוהג בעסקים, הוא לבדו או בשותפות עם מתי מעט, ומובן מאליו כי עשה בעסקיו כאדם העושה בשלו. גם היו בני אדם יודעים, מי הוא בעל העסק ואל מי יפנו. ואולם בראשית ההורף שנת תר"ן אירעו מעשים מעציבים, כי בנקירים יהודים פשטו את רגליהם לנושיהם ואכלו חיל זרים: וואלף לייפציגר, האחים זומרפלד -- בבת אחת בא שברם, לא יען שנהפך עליהם הגלגל, אלא ברוב פזרנותם וברוע מעלליהם. הדבר הזה הרעיש בעתו את העולם, ומאז נכנסה האנטישמיות אל כתות המיוחסים, אשר כמה מהם הפסידו כל רכושם בעסק ביש זה. רוב הבנקירים היו בימים ההם מישראל. ובפרט בערי המחוז היה בנקיר יהודי כזה המוציא והמביא את עסקי בעלי הממון, אשר הפקידו בידו את כל רכושם, והוא כפי הכרתו ודעתו קנה ומכר בשבילם שטרי ערך, שלם להם את הפירות בעתם, ובכלל היה כעין איש-אמנה של האצילים ובעלי האחוזות בעירו וסביבותיה. כמעט כל הבנקירים האלה, הגם שלא היו עשירים כל כך, היו אנשים ישרים ובאמונה היו עושים עם מכריהם, וגם הם התפרנסו במסחרם זה בכבוד. ואולם כאשר קרה הדבר עם הבנקירים היהודים הנזכרים, כי על ידיהם התרוששו כמה משפחות מן החשובות, נבאשו הבנקירים היהודים בעיני עם הארץ, ומאז הלכו הלוך ודל, ולא היה להם עוד מעמד בעולם המסחר. לרגלי המאורעות האלה באו כל העסקים לידי הבנקים הגדולים, אשר לרגלי ממונם הרב בטחו בהם כל בני אדם, להפקיד בידם את רכושם. היהודים העשירים ראו כי השעה צריכה לכך, לכן בטלו את עסקיהם הפרטים והשתתפו במניותי הבנקים הגדולים. מכמה סבות היה להם דבר זה דבר בעתו. הם ראו כי נוטרים להם עם הארץ איבה ומקנאים ברכושם הגדול, ולמה להם כל הצרה הזאת, להיות נודעים ומצויינים בתור בעלי עסקים? על ידי התפתחות הענינים בימים האחרונים החלה השפעת "הרכוש הנעלם", כלומר אדם בעל מיליונים רבים משתתף באיזה עסק גדול מבלי שידע איש את עשרו. הוא מניח את מניות-העסק בארגזו ותולש בכל שנה את הקופונים ואוכל פירות ממונו בבטחה ובשלוה, ואין פרץ ואין צוחה. "מפני דרכי השלום" העמידו בראש העסקים האלה (בנקים או בתי חרושת) מנהלים נוצרים, למען לא יודע לאיש, כי יהודים הם אדוניהם, והכל בא על מקומו בשלום. היהודים העשירים מצאו לנכון להם להיות "צנועים" ולהסתר מעט. את כספם השקיעו בכמה עסקים, אשר בראשם עמדו מנהלים נוצרים וגם "המפקחים" (כידוע מחייב חוק המדינה, כי לכל עסק של שותפות יהיה ועד של מפקחים) היו לרוב אצילי עם הארץ, אשר לקחו שכר בטלה ממש, שהרי לא ידעו ולא הבינו עד מאומה מהליכות העסקים האלה, אלא סמכו על המנהלים, "שבודאי" הם אנשים כנים וישרים, היודעים את אשר לפניהם. להיהודים העשירים הועיל דבר זה גם בחייהם הסוציאליים. המיוחסים "המפקחים", אשר קבלו שכר טוב בכל שנה ושנה בלי שום טרחה, ידעו היטב, כי העסק המהנה אותם הוא בידי בעלים יהודים; פלוני השותף "אקציונר" בעל מניות רבות בחר בהם. מטעם זה היו מכירים לו טובה, ובכל עת שעשה העשיר היהודי משתה גדול לאוהביו, באו גם המיוחסים לחלק לו כבוד, ואז — מי ישוה ומי ידמה לו בכל אחיו היהודים? נסיכים ממש על שלחנו! הנקל דבר זה בעינינו?

בעסקים הגדולים נכנס בשנים האחרונות רוח של אנטישמיות. המנהלים הנוצרים אינם אוהבים כל כך את היהודים; ידעו הבעלים היהודים את כל זה, אבל מה להם ולהשקפות משרתיהם? אותם, את הבעלים היהודים, בודאי לא יבזו; ואם יראו את שנאתם כלפי יהודים אחרים, מה בכך? והלא הם, הבעלים בעצמם, אם כי נולדו למורת רוחם בתור יהודים, אינם אוהבים ביותר את אחיהם. מעט מעט נדחו הפקידים היהודים מבתי הבנקים הגדולים, מן הפבריקים ועסקי האינדוסטריה החשובים, ובמקומם באו נוצרים. אם בא אחד והיה קובל על בנקיר יהודי, כי קשה כעת להכניס אחד משלנו לאיזו שירות, אז ענה זה בתמימות: תאמר מה שתאמר, יתרון לפקידים נוצרים על יהודים; הראשונים עושים חובתם באמונה ואינם דורשים במופלא מהם.

כך היו הענינים נמשכים והולכים כעשר שנים. במקצוע זה ראינו, באיזה אופן דחו היהודים את עצמם ממצב האיקונומי והחברתי, מרוב סכלות וגאוה, מחוסר רוח אחדות ורגש לאומי. ואולם הפעם לא אחר העונש לבוא. בשנה הנוכחית בא השבר על בנקים מפוארים ועסקים גדולים, אשר בלעו לכל הפחות חמש מאות מיליון מארק. זהו ההפסד הידוע והנכר לכל אדם, היינו, כי יצרפו את כל הסכומים העצומים שהפסידו בעסקים ידועים, ואולם זולת זה נמצאים כמה בנקים ועסקי אינדוסטריה, שהם אמנם מתחזקים עוד ברוב עמל, אבל אין ספק כי חלק גדול של הרכוש השקוע בהם ירד כבר לטמיון, יודעי דבר משערים, כי בימים האחרונים הפסידו בעלי הממון כמה מיליארדים. מלבד זה אי אפשר לשער עוד, מה תהיה אחרית הדבר. הבהלה גדלה כל כך עד שאפילו העסקים היותר בטוחים נוע ינועו, כי בטלה האמונה בכלם. אם בנקים, אשר העומדים בראשם הם "קרובים למלכות" ונבאים בבתי כנסיות של הנוצרים, נפלו לאין מרפא — במי יבטחו עוד?

חלק גדול של הממון שהפסידו בעסקים האלה היה של יהודים. בשבר הבנק מלפסיאה, למשל, הפסידה עדת עיר דרזדן סכום עצום מאד, שהיה מונח שם בתור קרן קיימת זה כמה שנים. עשיר מפורסם אחד בדרזדן הקדיש את כל עשרו לכלכלת בני משפחתו, היינו, כי הפירות יחלקו לבניו וצאצאיהם אחריו, ובמותם יהיה הכל לפרנסת עניי העדה. ובכלל הפסידו כמה יהודים את כל רכושם במפלת הבנקים הגדולים שהיתה בשנה זו. עם כל זה אין לקוות, כי יקחו היהודים מוסר, והענינים ישובו למצבם הראשון, כמו שהיו לפני עשר שנים. היהודים בגרמניה אינם רגילים להביט מה לפנים ומה לאחור, אינם יודעים את קשר הסבות והשתלשלות המאורעות. הם רואים שבר איקונומי, אשר בא פתאום בעולם המסחר (האינדוסטריה), גם יודעים הם, כי ברב או במעט נוגע הוא להיהודים; אבל לעמוד על טבע הקלקול ואופיו — לזה צריכה התבוננות עמוקה, מה שיחסר להם.

ואולם לעומת זה יצאו מכה"ע האנטישמיים לריב בהיהודים, כי הם האשמים בכל המאורעות האלה, יסוד טענותיהם הוא: הבנקים והעסקים שהיו עדי אובד בירחים האחרונים לא היו חולים מסוכנים כל כך, נוססים שרובם למיתה, אלא מחלה עוברת דבקה בהם, ואלו עזרו להם הבנקירים היהודים והיו תומכים בהם שיתקיימו בשעת הקריזים, היה אפשר להצילם מרעתם. אבל קצף גדול קצפו היהודים על כל הבנקים שהתנהגו בידי נוצרים, ובפרט שהיה ידוע, כי המנהינים הנוצרים האלה יחשבו על כת האנטישמיים, לכן נקמו בהם היהודים נקמת עמם ומולדתם.

כבר אמר חכם אחד: השקר הוא האמת המעוקמת והמקולקלת. הנה ראינו איך נתהוה הדבר, איך באה הנהגת בנקים ועסקי האינדוסטריה ביד נוצרים אנטישמיים, כי לרוב היה זה בסבת חסרון כל רגש כבוד בלב עשירינו. עתה מהפכים הצוררים את הקורטוב של אמת הנמצא בזה, כדי להתגולל על היהודים ולהעליל עליהם, כי במתכוון הורידו את העסקים האלה ולא נתנו להם לקום. ועלינו לדעת כי אין זה משל בפי הכסילים לבד, כלומר בכה"ע האנטישמיים, היודעים את האמת ומתכוונים למרוד בה, אלא בכל מדינת סכסוניה, אשר שם גדול הכאב מאד, מאמינים רבים כי נקמת היהודים בצורריהם בני סכסוניה הסבה את כל המהומות האלה, ולכן טינא בלבם על היהודים, יותר ממה שהיתה להם מכבר.

אחד הבאנקירים סח לי על ישרתו ואמונתו, כי איקסניר, ראש הבאנק בליפסיאה, הוא אנטישמי מוחלט ומפורסם. על זה עניתיו: ראוי להתנצל על האיש הזה, שהרי מעולם לא הכיר אלא בנקירים מבני ישראל, ואיך לא יכנס רוח אנטישמיות אל לבו?

ג.

עשרים וחמש שנה של אנטישמיות בגרמניה הביאו שנוי נמרץ — כאמור בפרקים הקודמים — לרעה בחיים האיקונומיים של היהודים, ודבר זה השפיע הרבה גם על התפתחות החיים המוסריים והחברתיים. בפרט זה אנו רואים צעד לאחור, אל תקופת המעבר בסוף שנות המאה הי"ח, אלא שבינתים נמשכו היהודים אחרי הלומות בטלים, אחרי מקסם שוא, ולכל הפחות האמינו, כי מצבם הולך וטוב, בעוד שעתה הם שבים לרדת ממדרגתם הסוציאלית.

כדי להכיר טבע הענינים האלה, עלינו לדעת כי גם בתקופה הקצרה של שלום ושלוה, כשהיו השנים כתקונן, התפתחו החיים המוס-ריים החברתיים של היהודים באופן בלתי טבעי. סימני פחזות וקפיצה נראו בכל מעשיהם, על כל צעד וצעד ראינו בהם הטפוס של בני אדם מטפסים ועולים, אשר עזבו את מצבם הקדום והותרים — לפעמים במהירות יתרה ובחפזון גדול — לעלות בשלבי החיים החברתיים, לבצר להם מקום במרום המדרגה. ואולם במקצוע אחד ראינו שנוי לטובה: ההשפעה המרובה של העושר, של הממון, אשר משלה בישראל כל ימי הדורות התיכונים על פי השתלשלות המאורעות, הלכה הלוך וחסור. החברה היהודית קבלה קלסתר פנים חדשים: ההשכלה והדעת נכנסו למחיצתה. במקום הבנקיר היהודי המתהדר בעשרו הרב התיצב הפרופיסור היהודי, המלומד הגדול, אשר יצאו לו מוניטין בעולם. כמדומה לי, כי מצויין עם ישראל מטבעו — ואפשר שזה הוא הולדה הכרחית של חיי-הגלות — לרדוף אחרי הכבוד ואחרי ההידור. אדם הנדחה כל ימיו לשפל המדרגה ושומע תמיד קול מחרף, ישפל ברבות הימים בעיניו, והוא צריך לעדות אחרים כי עוד לא נמחתה צורת צלם אלהים מעל פניו וכי עם כל עניו ומרודו לא נפל כל כך בחייו המוסריים. השפעה מתמדת של כמה דורות לא תעבור בימי דור אחד, ואם נהרס כבר הגיטו החמרי, הגיטו הרוחני לא בטל עוד. הטלאי שעל גבי לבושו נטלו כבר מעליו, אבל הטלאי שעל גבי חייו הנפשיים דבוקים עוד ברוחו ונשמתו. צאו וראו בכל מכה"ע הלועזים לבני ישראל; כמעט בכל גליון וגליון תמצאו ידיעות "משמחות לב": פלוני היהודי נתמנה לשופט, פלוני היהודי נבחר לשר העיר, פלוני זכה לקבלת פנים מצד המושל פלוני או כי תקראו עדות מפי אנשים חכמים ומפורסמים של העמים, המגידים להיהודים ישרם ומדברים בשבח היהדות. כל זה הוא סימן השפלות המוסרית, ההכנעה הפנימית, העבדות הטבעית. גם כי ירבה עם ישראל עושר כחול הים, וגם בהתפתחותם הקולטורית יעלה מעלה מעלה, בחייו החברתיים הוא עבד ונכנע לפני שכניו. זה ראינו גם באותה ההשתדלות הנמרצה מצד אחינו להטמע בעמים. לא על הטמיעה בעצמה אנו קובלים, כי אפשר שזו היתה טבעית והכרחית לפי מצב הענינים בתקופה ההיא; אלא על אופן המאורע הזה. בפרוסיה התישבו כמעט באותו זמן שבאו היהודים לגור שם, הצרפתים המגורשים מארץ מולדתם בעטים של הקתולים הקנאים. כשבאו לברלין יסדו קולוניה צרפתית, אשר שרידיה נשארו בעיר עד היום הזה. בעת ההיא עלו בהשכלתם על יושבי הארץ הגרמנים, ומטעם זה היו מצויינים בתור בני אומה אחרת, ולא נטמעו בהם. ואולם בינתים התקדמו גם הגרמנים בהשכלתם והגבול שבינם ובין הצרפתים הוסר מעט מעט. גם פה נראתה טמיעה, אבל זו היתה בדרך כבוד. הצרפתים לא דחקו את עצמם להטמע בין הגרמנים, אלא שבאו המאורעות והכשירו אותה. הם לא מחו אף קו אחד, אף שרטוט אחד של לאומיותם, אדרבא, כאשר בטלה זו מאליה, השתדלו להחזיק לכל הפחות זכר ללאומיותם, וכזה הם עושים עד היום הזה. בתנועת ההתבוללות של אחינו נראה גם כן סימני העבדות המוסרית. הם הקדימו את המאורעות; בכל כחם עמלו להרוס את הקיר המבדיל בינם ובין עם הארץ. הם עמדו כמבקשים על פתחי הגרמנים, בהכנעה עצומה השתחוו להם וחלו את פניהם כי יקבלום. כל הימים היו עומדים וצועקים: גרמנים אנו ולא יהודים, גרמניותנו קודמת ליהדותנו, אף בקשו אמתלא ליהדותם, אשר על פי רגש אינסטינקטיבי לא יכלו לבטלה בפעם אחת. בכלל אנו רואים, כי הטמיעה הזאת לא היתה טבעית, אלא עשויה באופן מלאכותי.

לרגלי התנועה האנטישמית נפסקה הפעולה האסימילטורית באמצע. היהודים לא זכו להכנס אל גן החברה הסוציאלית של עם גרמניה. ואולם מצד אחר אי אפשר לקיבוץ בני אדם בלי חיים חברתיים, ועל כרחם יצרו להם חברה מיוחדת לעצמם. החברה הזאת היתה יכולה להיות משוכללת על צד היותר טוב. סוף סוף נמצאים בישראל עשירים מופלגים, באופן שבכמה פרטים הם כזוכים משלנו ולא אנו משלהם, מלומדים, סופרים בעלי כשרון, פייטנים, שרים ושרות. החסרון היותר גדול של החברה הסוציאלית הישראלית היא מעוט כבדנו את עצמנו, מעוט הבטחון בנו בעצמנו. היהודי הרגיל את עצמו לבזות את עצמו ומולדתו, ולכן אין אפשר לו להיות דבק באחיו ולהתרועע עמהם. בלבו נמצא רגש של כבוד "מלהם", ושל בוז לבני היהודים. כל זמן שלא זכה להכנס להברה הסוציאלית שלהם, קטן ובזוי היא בעיני עצמו. מוטב לו להיות זנב לאריות מלהיות ראש לשועלים. כל כבוד שבעולם מצד אחיו היהודים לא נחשב לו כאותה הסברת הפנים המעטה מצד עם הארץ. יהודים הממאנים לקבל כל מנוי של כבוד בישראל שמחים על המנוי היותר פחות "ביניהם". יודעים הם לפעמים, כי האצילים והגדולים "משלהם" מתחברים להם רק

מפני טובת הנאה; באים לסעוד על שלחנם, מפני שהוא מלא דשן וכוסם רויה, וגם בשעת הדחק יקבלו מהם "גמילות חסד" שלא על מנת להחזיר. יודעים הם — כי היהודים הם פקחים ואי אפשר כי יטעו בזה— שרוב האורחים המכובדים האלה, אחרי אכלם ואחרי שתותם, יבזו להם, ובינם לבין עצמם ילעגו על היהודי, על הליכותיו ועל שיחתו, ובקנאתם לו יפריזו הרבה על חסרונותיו, ועם כל זה מתגאים הם באורחיהם ומכיריהם החשובים, מפני שעל ידיהם נשאים ומרומים הם בעיני אחיהם היהודים. כשם שהתהדר היהודי של הגיטו במקומו הקבוע בבית הכנסת ובאתרוג יפה לעומת אחיו, כן יתגאה היהודי של הגיטו החדש במכיריו הנוצרים. פלוני ופלוני השרים החשובים משכימים לפתחי, סופרים ושרים סועדים על שלחני, עם פלוני החשוב שחקתי בקלפים, פלוני הגדול נדבר בי בקלוב, וכדומה.— אלו נשארו בחברה זו, כי אז לא היינו מדברים אודותם למטוב ועד רע. אם תנעם להם ישיבתם שם או לא, זה נוגע רק להם בעצמם. ואולם לרגלי המאורעות האחרונים נדחו היהודים מחברת הנוצרים. בעל כרחם חיים הם בחברה היהודית, אלא שחבורם עם חשובי הנוצרים הוא להם מין תכשיטין להתגאות בו בפני אחיהם. המצב דומה כעת לזה של שנות המאה הי"ח. אז נכנע היהודי לפני מכירו הנוצרי בכל מיני הכנעה שבעולם, ואולם בפני אחיו היהודים התגאה במעט הכבוד שהיה לו על ידי הכרתו בספירות אחרות.

מזמן שנעלו דלת בפני המלומדים היהודים, החל מחדש שלטון הממון בישראל. העשירות היא האמצעי היחידי להרבות את כבוד היהודי, אף כי הכבוד הזה הוא רק למראות עין. זולת זה, הלא מצב המלומדים הוא באמת רעוע מאד, ומה תועלת בהשכלה בלי עושר וכבוד? כבר היה הדבר להרגל: כי ישאלו על דבר יהודי, לא יאבו לדעת מה הוא, אלא מה יש לו. בכל פנה שאנו פונים נמצאה השפעת העושר, ומובן מאליו, כי בשלטון הקהלות נוהגת רק שררת הממון. הגיע הדבר לידי כך, כי רוב המלומדים בישראל פרשו מן הצבור, מפני שאי אפשר להם להמנות בחברת משתחוים לעגל הזהב, ורבים יצאו מן הדת הישראלית דוקא מטעם זה. ואם הם בעצמם נשארו ביהדותם על ידי איזו סבה, את בניהם אחריהם הכניסו בברית הדת הנצרת. „שלומי אמוני ישראל" מתנחמים בזה בדבר החכם אליעזר בן-דוד הנודעים: אין אלו אלא פירות נרקבים הנושרים מן האילן. ואולם באמת נמצא בדברים האלה רק מליצה נאה ולא יותר. כל הבקי בתולדות העמים ידע אל נכון, כי כבוד כל אומה וערכה תלוי במספר אנשיה, ובפרט בבני עליה שבה. זה מאה שנה ויותר, אשר המשכילים והמלומדים וגם רוב העשירים יוצאים מישראל, ועל ידי זה ידל כבוד האומה מאד. אין ספק בעיני, כי המצב המדיני של היהודים היה טוב הרבה, אלו נשארו לנו כל הכחות החשובים שהפסדנו מפני סבות שונות.

ואולם איך שיהיה, הנה הגיטו החדש הולך ומתקרם לעינינו, ועדיין אין אנו יודעים איזו צורה יקבל. לפי המצב הנוכחי קשה הגיטו החדש הרבה והרבה מן הראשון, הגם כי אין אנו דחוקים וצפופים כל כך. הגיטו החדש הוא בלי תוכן מוסרי ורוחני. הממון משל גם מקודם ברחובות הגיטו, ואולם בימים ההם היתה עוד יהדות בעולם, היינו חזון מוסרי, אשר הכניע הרבה את היצר הרע; העשיר התקיף היה נכנע לפני תלמידי חכמים ויראי שמים. דעת הקהל של הגיטו היתה דתית ומוסרית, ובודאי לא משלה כל כך החומריות כבימינו אלה. החברה היהודית היתה מוקפת חומה סביבה, וכשם שלא נכנסו אליה דעות חשובות מן החוץ, כך לא נכנסו אליה גם דעות נפסדות. לא כן הגיטו הנוכחי. אין בו כלום מכל המעלות הטובות והמשובחות של החיים החברתיים הכללים אבל יש בו כל המגרעות והמדות המגונות. בימים האחרונים נסו כמה אנשים, להמציא להחברה היהודית איזו תמצית מוסרית ולהפיח רוח חיים בעצמות היבשות. הם יסדו חברות להרבות דעת היהדות, ספרותה ותולדתה. תועלת הפעולה הזאת מעטה היא מאד, לא בסבת האנשים העוסקים בה, אלא מפני טבע הענינים בעת הזאת. רוב העשירים פרשו כבר זה כמה מכל עניני היהדות, והבינונים והעניים אינם מספיקים לברוא דבר שיש בו ממש. החברה היהודית קיימת רק מפני סבה חיצונית, מתוך שדחו את היהודים מחיי החברה הכללית, ובהיות שאינה צומחת ועולה מאליה בכח טבעי, לכן אין לה שום כח מוסרי מקורי. באמת: המאורעות של מאת השנים האחרונות הרסו את הגיטו היהודי עם כל הטוב שנמצא בו; בחברה הכללית לא מצאו היהודים את מקומם, ולכן הם שבים ומיסדים להם גיטו חדש, אלא שבינתים נתרוקנו מכל כח מוסרי ואין להם במה להתבצר במושבם החדש.

ואולם אם יתמידו המאורעות עוד זמן מרובה, הנה אין ספק, כי ברבות הימים יתהוה מצב חדש בכח ההשפעה של כמה סבות. כבר רואים אנו, כי במספר גדול של בני הנעורים התרחבה התנועה הציונית, דבר שעוד לפני עשר שנים היה מן הנמנעות. הצעירים הנמשכים אחרי הציוניות (בארצות המערב אין הציוניות אלא התעוררות הרגש הלאומי בישראל), אמנם לעת עתה אינם יודעים כל מאומה אודות היהדות, ואולם רואים אנו, כי עמדו כבר על טבע החסרון הזה. ואם אמרו בימים הראשונים: לא ליהדות היסטורית אנו שואפים, ליהדות של דעה והשכל, אלא ללאומיות ולחיים מדיניים, הנה בהיותם רובם תלמידי בתי המדרש, שוקדים על למודים מדעים, נוכחו בזמן קצר, כי אין התעוררות לאומית בלי הכרה היסטורית, וזו האחרונה נקנית רק על ידי דעת קורות האומה, התפתחותה הקולטורית וחייה הרוחניים והמוסריים. כבר החלו להנהות אחרי דעת היהדות בתור חזון היסטורי. יש לנו לקוות הרבה והרבה מן התנועה הזאת. יען לרוב נמשכו אחריה בני הנעורים המשכילים.

הנה כן בנויה תקות היהדות בגרמניה—כאמור אם יתמידו המאורעות זמן מרובה — על שני עיקרים! החברה היהודית הנוכחית עתידה שתבטל, ובהכרח שתעבור מן העולם. אין תקומה לכנסת ישראל כל זמן שלא ישתנה סדר הקהלות מן הקצה אל הקצה. הקהלות עם פרנסיהן ורבניהן ובתי כנסיותיהן הן חרבות עתיקות, אשר ריח העפוש נודף מהן. הן קיימות ועומדות על תלן בכח ההרגל, ואולם רוח שאינה מצויה באה והופכתן על פניהן ומפילה אותן למשואות. גם החברה היהודית תשנה את פניה, כאשר תתמיד השפעת התעוררות הרגש הלאומי במערב אירופא, ולפי טבע הענינים יש לקוות כי תתחזק ותתגבר עוד.

החברה היהודית החדשה תקבל צורה חדשה לגמרי. לבני הנעורים שבנו אין זכר של הגיטו. הם יהיו בני חורין באמת. היהדות של החברה החדשה תהיה חזון של הרחבת הלב ושל התרוממות הנפש.

זאת היא הסתכלותנו לעתיד אחרי חמש ועשרים שנה של אנטישמיות בגרמניה. אין ספק, כי התנועה האיומה הזאת עשתה שמות בחיינו האיקונומיים והרסה את מצבנו הסוציאלי עד היסוד. ואולם כאשר נסתכל בעינים פקוחות ובלב מבין בדבר הזה, הנה נוכח, כי לא בנין חזק הרסה, אלא סכה של נצרים, בנין שהיה רעוע מתחלת הויתו. התנועה האנטישמית עשתה קץ לשקר סוציאלי, ובעיקר הדבר היתה גם לרוח בער, להעביר את הזוהמא ממחנה ישראל. המצב

הקדום, בהיותו מיוסד על שלום מזויף, היה יותר רע ומקולקל, ואיך שיהיה, הנה אם היה מתמיד והולך היה גורם לאבוד אבר מן הגוף הישראלי. בכבוד לא קבלו אותנו להברה הסוציאלית שלהם, אלא בכל שעה ושעה היו מזכירים לנו את מקור מולדתנו, אם כי סלחו לנו גם את העון הזה ברוב חמלה ורחמים. הדור החדש איננו חפץ „בחתנה מועטת“, איננו בוחר בדברי פיוס ותחנונים, אלא שואף הוא לקבוע לנו מקום לא בתוכם אלא אצלם. איך שיהיה הדבר, הנה תמיד הביב ענין ברור וצרוף מתוהלת שוא ואונאת עצמנו. אפשר שיאיר לנו היום, או כי יחשיך לנו טרם שיאיר, אבל בכל ענין תמה תקופת דמדומי חמה, לא יום ולא לילה, שהיינו משלים בה את נפשנו בתקוות כוזבות ובדמיונות שקר.

איני חושב, וגם איני שואף לזה, כי יבדלו היהודים מחדש ויסגרו במחניהם. התבודדות כזו היתה רעה רבה מאד וגם אי אפשר כזאת בימינו אלה, ימי הקשור והחבור ולא ימי ההתכווצות והסגירה, אלא מקוה אני, כי בדור הבא יהיה יחוס היהודי להגרמני כיחוס הצרפתי אל האנגלי. רצונך להתארח עמי — טוב הדבר; רצונך להפרד מעלי — לך לדרכך, אבל אל תתחבר עמי להבזות אותי, אל תכניסני אל חברתך, כדי לקבוע לי מקום באחת הזויות. היהודים בגרמניה יעמדו מחדש בקשרי מלחמה על זכויותיהם האזרחיות, כי עליהן לא ימחלו לעולם. ואולם בחברה הסוציאלית אין להם להלחם, אלא להכיר את עצמם ולכבד את עצמם. אקוה, כי בדור הבא לא יפרסמו עוד בכה״ע לבני ישראל כלום על דבר עלית איש יהודי לגדולה, גם לא ישימו לב לזה, כי פלוני החכם הגדול משלהם דבר בשבח היהדות או כי למד סנגוריה על עמנו. ואם נבא צונץ לפני יובל שנים ויותר: גאולת ישראל תבוא על ידי חכמת היהדות, הנה נאמין ונקוה אנו: דעת היהדות וגאולת ישראל האמתית תבוא על ידי דעת עצמו והכרת ערכנו החברתי, כלומר: אם נקרא דרור לנפשנו ולנשמתנו.

ד״ר שמעון ברנפלד.

בארצות המערב.

כו.

פתגם שגור בפי כל חוקרי ההיסטוריה הישראלית בזמן הזה: בשנה כך וכך עמדו חכמי ישראל בגרמניה בצרוף חכמי ישראל שבגליציה ואיטליה "ויסדו" את חכמת היהדות, ובזה הם משלבים תולדות צונץ, ר״נ קרוכמל, שי״ר, שד״ל וכו׳. הספור הזה, אם כי נאה הוא להחל על ידו תקופה חדשה בהתפתחות היהדות, אינו מדויק כל צרכו. היהדות היתה כבר נושא ענין של החקירה המדעית מזמן תחית המדעים באירופא. בדורות הקודמים רואים אנו חכמים מצויינים באיטליה, הולנדיה, אנגליה גרמניה וקצת גם בצרפת, אשר נתנו לבם להבנת היהדות, היינו: לחקר השפה העברית, כתבי הקדש במקורם והמפרשים מבני ישראל, התלמוד, הספרות הרבנית, ספרי קבלה וכדומה. בשנות המאה הי״ז והי״ח נראה השתדלות נמרצה מצד חכמי העמים לחקור בעניני ההיסטוריה, הארכיולוגיה והביוגרפיה הישראלית (אוגנר, טרינלנד, באנאוש, וואלף, די רוסי וכו׳). ואם אמנם נמצא בספרי חכמי העמים גם כמה טעיות, הנה עלינו לדעת, כי מפעל מדעי כזה לא יולד בימי דור אחד, וגם חכמי ישראל בשנות המאה הי״ט טעו בכמה ענינים חשובים. ואולם במה נפלנו חכמי ישראל מחכמי הנוצרים? האחרונים עסקו בחקר היהדות אם מאהבתם את החקירה המדעית בכלל, או כי כוונו למצוא את הפסולת, של היהדות כדי לקטרג עליה; ולעומת זה עסקו גם חכמי ישראל בחקר היהדות משום חקירה מדעית, או כי כוונו למצוא את שבח היהדות וללמד סנגוריה עליה. הא למדת, כי בשני המחנות היו עוסקים בחכמת היהדות לשמה וגם מפני נטיה אחרת, אלא שחכמי ישראל בקשו את הטוב וחכמי הנוצרים בקשו את הרע.

הטובים שבחכמי ישראל יכנסו לחקירה זו מרוב אהבתם לישראל ולהיהדות. הם נתכוונו אם לחבב את היהדות על בני עמם בעצמם, או להראות להעמים והשרים את יפיה, ולפעמים נמשכו אחרי תועלת נראית ומוחשית: להוקיר את היהדות בעיני העמים, כדי שיתנו תחנה לישראל ויזכוהו בזכיות האזרחיות. כי טעו מאד בשקול הדעת — על זה לא נריב בהם. קשה היה להבין ולהבחין בראשית שנות המאה הי״ט, על מה נוסדה בעיקר השנאה לישראל. הסברא היתה נותנת, כי הטעם העיקרי הוא מעוט הכרת היהדות והתפתחותה ההיסטורית, ולכל הפחות השרים והגדולים, אשר בידם נתנו עתותי היהודים, ילמדו לדעת את היהודים והיהדות ויהפכו לבם לכבד את עם ישראל. ובאמת נדע עד כמה עשתה ההיסטוריה הישראלית מיסודו של יוסט רושם גדול בזמנה, וטובי הנוצרים שקדו עליה.

מאז עברו כמה שנים. מצב הענינים נשתנה הרבה, ואיך שהורע בימים האחרונים, הנה לכל הפחות הביאו היהודים לבב חכמה להבין ולדעת, כי אין השנאה לישראל תלויה במעוט דעת היהדות. ההיסטורי הנודע הינריך איוולד רמז כבר על החזון הנפלא בתולדות עמנו, כי באותה התקופה שעמדו חכמי ישראל לתרגם את היהדות יונית ולהראות לכל משכילי הדור את רב הטוב המוסרי הצפון בה, בו בזמן גדלה השנאה לישראל בעולם הגויות באופן אשר לא שערוהו הקדמונים. ממש כדבר הזה היה גם בדור האחרון. אין אני דורש סמוכים להחליט, כי הרחבת דעת היהדות בין העמים היתה גורמת להגדיל האיבה והמשטמה לישראל, אבל על כל פנים למדנו מזה, כי הצל לא הצילו חכמי ישראל את עמנו מרעתו באמצעות החקירה המדעית. ואולם גם בזה נוכל להתנחם: נניח, כי למטרה הדרושה לא הועילו חכמי ישראל כלום, ואולם סוף סוף יש תועלת עצומה בדבר, כי יצאה היהדות מגדר "הישיבה" — אם אפשר לומר כן — ונכנסה לגדר האוניורסיטה. על ידי זה קבלה צורה מדעית וחדלה להיות ענין של „ויש לישב בדוחק“ או של "ודו״ק".

נראה כעת את ההשתדלות השניה: לחבב את היהדות ותולדותיה על עם ישראל, אשר כנודע היתה זאת משאת נפש שד״ל, וכל המוקירים את זכר החכם הזה יתנו את רוב צדקתו עם ישראל. אמנם אין ספק, כי כוונת החכם היקר הזה היתה רצויה, וראוי הוא לשבח גדול בספרותנו, אבל פעולתו לא עשתה שום רושם בהתפתחות היהדות. עכשו בימי דור אחד אחרי מות שד״ל רואים אנו סוף הפעולה הלאומית הזאת: חכמת היהדות חביבה על הנוצרים — וזה הוא פרי השתדלות החכמים מבית מדרשם של חכמי גרמניה — אבל אינה חביבה כל עיקר על היהודים. עמל שד״ל עלה לפי זה בתוהו.

הנוצרים מחבבים את היהדות בתור מקצוע אחד של החקירה המדעית, ולפי השקפתם צודקים הם בזה, כי אין היהדות להם כלל אלא פרט. הם חוקרים בדעת שפ״ע כמו שחוקרים בדעת שפת אשור או שפת מצרים. ואולם התועלת היוצאת לנו מחקירתם זו היא רבה עד מאד. אין ספק לנו, כי כמה זרות בכה״ק נתבארו לנו על ידי חקירתם, אף כי אפשר שסופרינו בזמן הזה מולולים כל עיקר בכבוד החקירה הזאת, שהרי כה״ק מה הם? אין בהם "שאיפות ומגמות" או "השתפכות הנפש" ונענועים ופרדוכסים על דרך המהלך החדש. ואולם גם מבלעדי עולם הסופרים הדיקדינטים יש עוד עולם אחר, והעולם זה יודעים לכבד את הפעולה המדעית של חכמי העמים. לעומת זה אין אלו שמים לב למקצוע יותר חשוב של חקר השפה העברית, היינו דעת התפתחותה הטבעית. בימים האחרונים ראינו, כי לפעמים עוסקים הם בזה, כדי להבין על ידי מלות חדשות המובאות בתלמוד ומדרשים מובן כמה מלות עבריות של כה״ק. לנו היה נחוץ עד מאד, כי יחלו חוקרים פילולוגים ודייקנים לדרוש בענין התפתחות השפה בזמן הזה, ואז נפטר מן "החדושים" המבהילים של סופרינו, המחדשים בכל יום יצירות פילולוגיות המביאות אם לידי כעס וצער או לידי נחוך, האין לנו חוקרים מדעיים בישראל? בודאי ישנם כאלו בתוכנו, ואולם הם נגררים אחרי חבריהם הנוצרים; לא יחלו בשום חקירה מדעית

טרם שהחלו בה חכמי העמים. שולטנס וחבריו עשו את שפת עבר למין סניף של השפה הערבית, ובזמן שהחלו צעירי ישראל להשקיע עצמם במחקרים כאלה נגררו כמובן אחרי שיטת גיזיניוס, אשר יסד את תורתו על למודי שולטנס. שד"ל עמד וצוח כל ימיו, כי דעת השפה הסורית נחוצה יותר להכרת שפ"ע, ובכלל אין ללמוד כל כך מן השפה הערבית על העברית; מובן מאליו, כי לא השגיחו בו. בשנים האחרונות יצא פרידריך דיליטש לאחוז בשיטת שד"ל — הנם שלא הכירה — ולהוסיף עליה על ידי חקירת שפת אשור שרחבה ונסבה בדורנו. לרוב התנגדו לו חכמי ישראל, אלא כי כל הפולימיקא שבעולם לא הצליחה לעצור בעד נצחון האמת כנהוג בענינים כאלה.

איך שיהיה, הנה היהדות לא תחקר ככל פרטיה על ידי חכמי הנוצרים, ווה מכמה טעמים. כאמור, רואים אנו, כי באותו המקצוע שהחזיקו בה הם הצליחו בו יותר מחכמי ישראל. איה, למשל, בכל ספרי חכמי ישראל פעולה ספרותית ומדעית כוו של שירר, אשר כתב את "תולדות היהודים בימי ישו המשיח"? ואולם כבר בזה נראה, באיזה מקצוע הם תוקעים עצמם, ולדרוש מהם יותר אין הרשות לנו. אבל מה עושים חכמי ישראל? בעיקר הדבר הם חותרים בכל יכלתם לעסוק דוקא בפרטים החביבים גם להנוצרים, כי אל הכבוד מצדם הם נושאים את נפשם. וזולת זה דא עקא: אין לנו אקדימיות עבריות. וחוקרי ישראל תלויים באמת בדעת אחרים.

על פי השתלשלות הסבות נתפתחו הענינים באופן כזה: אין החקירה המדעית של היהדות מצויה אלא בבתי מדרש הרבנים, כלומר שהמורים בבתים האלה עוסקים גם בחקר היהדות. חקירה "מדעית" כזאת (כביכול!) היא חולנית ומטורפת מיום הולדה. כלה מצומצמת בארבע אמות של התיאולוגיה, ומובן מאליו, כי מעולם לא תעשה החקירה הזאת צעד לפנים, אלא תשקיע עצמה בחקר העבר, וגם זה לא יעשה בהרחבת הלב ובסקירה ישרה, אלא בבקיאות של הבל ובחדוד מעוקם "כדי לאמת את היהדות" אם במתכוון או שלא במתכוון יונה חוקר כזה את עצמו. בחקר התקופה הביבלית, למשל, לא יוכל לשחרר את נפשו ממשפטים מקובלים, לסקור בכתבים היקרים האלה כאדם הסוקר בשרידי זכרונות ספרותיים מתקופה עתיקה, אלא בעל כרחו יהיה לסנגור של התיאולוגיה. גם בנוגע להספרות התלמודית, הגם כי בזה יש להם מעט חירות יותר, הנה לידי השקפה חדשה לא יבואו מעולם. והימים האלה ימי ריאקציה דתית בישראל, ובהיות כי תלמידי הבתים האלה מבקשים להם רבנות אחרי תום זמן למודם, הנה בהכרח כי תהיה חכמת ישראל לשפחה של הדת. ממורים בבתי מדרש לרבנים אפשר כי אסור לנו לדרוש יותר, אבל על זה אנו קובלים, כי מבתים האלה תצא חכמת היהודות.

על צד האמת אין זו "חכמת היהדות", אלא ארכיאולוגיה, שהיא אמנם, כשהיא לעצמה חשובה בתור פרוזדור חכמת היהדות, אבל מן הפרוזדור הזה עלינו להכנס אל הטרקלין, בעוד שלחוקרינו יחסר הלך נפש שקועים הם בחפוש "ציטטים", והפרוזדור נראה להם לטרקלין. הרוחניות שבחכמינו היא הציטט, והו נשמתם וחיי רוחם. הנה, למשל, הרמב"ם. בזמנו אחז בעמודי היהדות המקובלת ואמר להפילה, ועליו היה מלחמה קשה בישראל. לחוקרינו בזמן הזה אין הרמב"ם אלא קובץ של ציטטים, ורק בגלל הדבר הזה הם עסוקים בו. מה יודעים הם אודות ר' יהודה הלוי? רק חקירות באיזו שנה נולד ובאיזה זמן חבר פיוט פלוני. אם יזדמן לנו להרבות לפעמים שיחה עם אחד מחוקרינו, יהיה נושא ענינו רק הבקיאות, או לפעמים להי"ר: פלוני איננו מדייק כל כך בציטטיו. גם לא הכרתי עוד אחד מחכמינו שבמערב, אשר לא החזיק את עצמו לבחיר החוקרים ואת חבריו לאחד מעמי הארצות הנהנים משלו. בימים האלה נדברתי עם אחד ממין החכמים האלה ונסבה שיחתנו על דבר פלוני החוקר הנודע לשם. "החוקר הוה", ענה האיש בלוות שפתים, "הוא גנב ממש". נרתעתי לאחורי, כי זה כמה שלא נזדמן לי לדבר עם חוקר מישראל ושכחתי מושב "הגנבה" על פי השקפתו. ומכירי הוסיף בכעסו: "שלשה ציטטים הודעתי לו מתוך ספר יקר המציאות, והוא הביאם בספרו לא בשמי כאלו הוא בעצמם ידעם". כמה "גניבות" כאלה נמצא בכתבי הקדמונים, אשר לא ידעו את הציטטים ואת מראה־המקומות של חוקרינו בזמן הזה!

לפי דעתי ממתנת היהדות כעת לפעולה כבירה ונמרצה: לפשוט צורתה הנוכחית ולקבל צורה חדשה. היהדות תצא ברכרח מעבדות החוק ומשעבוד הכתב ותהיה לחוון היסטורי צומח ועולה, עושה פרי. ועל מה לא עשו עוד שום התחלה בדבר, אשר נחיצותו נראית עין בעין? מפני שיש לנו חוקרים בקיאים בציטטים, מתאבקים בעפר ספרים ומחפשים בבלויי סחבות, ואין לנו חכמת היהדות, כלומר חכמה פוריה ומתרבה. חכמת היהדות בזמן הזה הוא מן פלפול של ישיבות בצורה אחרת: "ויש לישב ברוחק" או "ודו"ק".

ש. ב"ר.

השקפה על דברי המדינות.

(המנוחה בעולם הפוליטיקה. — הועד המדיני באנגליה. — נוסח השבועה של המלך, — הכתה הליברלית וחלוקי דעותיה, — התקיפות המדינית של מלכות בריטניה, — השלום בין הליברלים, — השבר האיקונומי בגרמניה.)

החום הולך ונוגר בירחי הקיץ, וברוב הארצות נסגרו כבר ועדי המדינה ונבחרי העם שבו איש לביתו. בפאריז, ברומא, בווינא ובבודאפעסט שבת שבתון בעולם הפוליטיקא, וגם הועד המדיני באנגליה יסגר עוד מעט מפני תוקף החום. שתי שאלות חשובות עומדות עוד על הפרק בלונדון, שאלת הנתן כתר מלוכה בראש המלך עדוארד השביעי ושאלת הכתה הליברלית, שהיתה עומדת להבטל ולהתפרר מפני פירוד הדעות בה. בנוגע להכתרת המלך החדש, הנה על פי הנוסח הישן היה המלך נוהג להשבע בשעה שנתנו כתר מלוכה בראשו, כי ישאר באמונה לדתו, דת האנגליקנית, וירדוף בכל כחו את הדת הקתולית. אחד מתארי הכבוד של מלך אנגליה הוא: "מגין הדת", כלומר הדת האנגליקנית. והנה כבר בעלות עדוארד לכסא והממשלה דרשה הסכם מצד ועד המדיני להרבות שכרו על השכר שנתנו להמלכים שמלכו לפניו חוו נבחרי אירלנדיה, שהם כנודע קתולים, את דעתם, כי אמנם יסכימו לדעה זו, אבל בתנאי כי ישנו את נוסח השבועה של מלכם. אין ספק, כי כעת אין רודפים את הדת הקתולית במדינות בריטניה הגדולה, אבל דברי השבועה פוגעים בכבוד הדת הזאת ומעוררים אף וחמה. אז הבטיח השר סליסבורי להמתיק מעט את מרירות הדברים, וכעת הובאה שאלה זו בבית האצילים, אשר שם התנגדו רבים לשנוי הנוסח. הבריטים הם מטבעם קפדנים בענינים כזה, כלומר שהנוסח והצורה חשובים להם מן התוכן והחומר. לא יעלה על הדעת, כי יתאוו להשיב מנהגי העמים הראשונים, להחרים ולנדות את הקתולים, כאשר עשו בימי המלכים מבית שטוארט ובימי קרומוויל; ואולם לשנות נוסח עתיק שנתקבל זה כמה מאות שנה — זה קשה להם מאד, הלא עינינו הרואות, כי כן נהגו גם בבתי התפלות להתפלל בנוסח קדום מבלי להתכוון אל תמצית הדברים האלה. הבריטים אוהבים את הנוסחאות העתיקים, מבלי להתנהג על פיהם, המלך מבטיח בשבועתו, לרדוף אחרי הקתולים, אבל לבו לא כן יחשוב וכל בני הדתות השונות נשתוו.

והליברלים נפרדו בדעותיהם ועוד מעט חשו, כי תהיה המפלגה המדינית הזאת לשלש כתות. הכת האחת, ובראשה יעמוד קמפביל־באנירמן, אשר למראית עין הוא כעת ראש כל המפלגה הליברלית. הכתה הזאת לא תסכים לשיטת הממשלה בנגב אפריקא, אלא מכיון שנעשה כבר מעשה ובריטניה הוציאה להורג רבים מבניה ובזבזה סכומים עצומים במלחמה הקשה והארוכה הזאת, הנה לא יעלה על הדעת, כי תוכל לשוב כעת

ממהשבותיה אודות המדינות ההולנדיות באפריקא. הכת השניה, ובראשה יעמוד וויליאם הרקורט, הוא הרקורט אשר התנגד בכל למלחמה זו, וגם עתה „לאחר מעשה" עדיין עומד במרדו ומלחמת האנגלים באפריקא תועבה היא לו. הכת השלישית, ובראשה יעמוד אסקיט, נמשכת אחרי הקונסרווטיווים בשוטה זו, קצת מן הליברלים שואפים לממלכה בריטית תקופה, כובשת מדינות ומקשרת אותן בקשר אמיץ אל המרכז הראישי הוא מלכות בריטניה. בלונדון קוראים לשאיפה זו בשם „אימפיריאליסמוס", וכנודע יוסף טשמברלין אחד מראשי המהברים בה. כבר נדברו בועד המדיני, כי היה מן הראוי להכתיר את המלך בתואר הדש, אשר על ידו יודע, כי מלכות בריטניה מושלת בכיפה במדינות רבות, באופן שלא יהיו נחשבות רק בתור „קולוניות" (כי קולוניות עלולות להפרד באחרית הימים מהמדינה הראשה), אלא כי המדינות האלה הן איברי גוף אחד שלם ובלתי מתחלק. גם הודה סליסבורי לדברים האלה, ואפשר כי בקרוב תצא ההצעה הזאת לפעולה. ובדבר פירוד הדעות בכת הליברלים, לעת עתה עשו שלום ביניהם. באסיפה אחת אמר קמפביל־באנירמן, כי נראה לו, שפירוד הדעות הוא רק „לפנים" ובאמת רק איזו קנאה פרטית איש ברעהו מפרדת ביניהם (מפני דרכי השלום אמר סיר הנרי קאמפביל־באנירמן כזה והדבר הוא להפך,) ועל זה ענה אסקיט, כי מן הראוי להתם איבה ומשטמה בין החברים. ראש הכת הליברלית צמצם את השקפתו על דבר המלחמה בנגב אפריקא בנוסה כזה: מכיוון שכבר נעשה מעשה אין להשיב ועל ממלכת בריטניה להביא הדבר לידי אחריתו, אלא שראוי להתנהג בחמלה וברחמים עם הבורים ולהקל עליהם תנאי השלום. לזה הסכימו גם אסקיט והרקורט — שלג ואש עשו שלום ביניהם. במה גדול כח הצביעות המדינית, ובפרט באנגליה ההסידה בשמים!

ובגרמניה נטשו דברי המדינות והחלו לדאוג להשבר האיקונומי שבא בשנה זו על הארץ. „קראך" נורא כזה לא היה בגרמניה משנת 1873 ואילך, ויודעי דבר משערים, כי „הקראך" הנכחי הוא קשה משל זה בשנת 1873, אז אבדה עשירות גדולה, שעל צד האמת לא היתה כלל בעולם, אלא נדמה לכמה „מיסדים" כי נתעשרו ושנים אחדות הלמו חלום נעים ולבסוף בא השבר. לא כן עכשו; במזומנים הפסידו בני גרמניה בבתי מלוה־האפותיקין של ברלין ושל מדינת פומירן ושל מדינת מקלנבורג לערך חמש מאות מיליון מרק, ומזה יצילו רק מעט (ועל הרוב בני אדם פשוטים, שכל ימיהם קמצו ואספו הון קטן, הם המפסידים). עכשיו בא השבר על שני באנקים מפוארים בסכסוניה, זו שבעיר דרזדן ואחותה הגדולה ממנה בלפסיאה, ושתיהן הפסידו כספן, לערך מאת מיליון מרק, מלבד מה שאכלו היל זרים. עוד לא שקט העם מזעפו, והנה הוה על הוה באה, מוסדים חשובים לאינדוסטריה נפלו ולא יוסיפו קום ותחת משואותיהם נקברו מאות מיליונים, ועדיין העם אינו יודע, אם כבר בא הקץ — ומי יַעֲנֶה עוד. כעשר שנים האחרונות היו ימי עושר ושלוה לעם גרמניה והאינדוסטריה עלתה כפורחת ותשגשג מאד. עתה נסוב עליה הגלגל והיא הולכת אהורנית. אלו היו מפסידים אלה שהרויחו בראשונה, לא היה השבר גדול כל כך, ואולם כאמור על פי הרוב יצאו בני אדם נקיים מנכסיהם, אשר בזעם אפס רכשו להם הון מעט וחשכו להם לעת זקנתם או להשיא את בנותיהם לאנשים. בתי־מלוה של אפותיקין משמטים! מיום שהיו הגרמנים לעם לא היה עוד כזה, ואם שטרי אפותיקין אינם אלא לצור על פי צלוחית — אין עוד בטחון ויושר בארץ.

X.

מאורעות ומעשים.

כפי שנהגו עד כה, היו תלמידים עברים, הגומרים שעור־למודים ברוסיה בפרוגימנזיום בן 4 או 6 מחלקות או בית ספר ריאלי של 7 מחלקות, נכנסים בלי מעצור אל המחלקות העליונות של הגימנזיום וביה"ס הריאלי, מבלי שום לב אל החק המגביל מספרם עד 10%, כי התלמידים האלה נחשבו לא כחדשים כ"א כעוברים ממחלקה למחלקה. ע"י זה עלה לפעמים מספר התלמידים העברים במחלקות העליונות יותר מן 10% של המספר הכולל; ולכן צוה שר ההשכלה וואננאווסקי, כי מהיום והלאה יושם לב אל הגבלת התלמידים העברים עד 10% גם בנוגע לתלמידים העוברים מן הפרוגימנזיום וכו' אל המחלקות העליונות. — בקרוב ינהיגו במסה"ב הרוסים, כי יוכלו הנוסעים להפקיד את כספם או דברי חפץ, שהם מובילים אתם, בידי פקיד המסלה, והוא יניחם בארגזים מיוחדים הנמצאים בתאי משרתי המסע. — שר הפנים ברוסיה הוציא פקודה כי כל בקשה וקול־קורא לנדבות עבור יחידים או עבור מוסדות צבור, אסור יהיה להרפיסם במכ"ע בלי רשיון מיוחד בכל פעם ופעם מאת שלטון הפלך, ומאת בתי המערכות, חברות ליחידים המאספים נדבות ידרש כי יודיעו בפרטות שמות האנשים או המוסדות אשר למענם תקבצנה הנדבות. — בבית הספר החדש לתורת המסחר הנכון להפתח בעיר ווילנא יתקבלו עפ"י התקנות שהתאשרו ע"י שר האוצרות תלמידים יהודים בשיעור חמשים אחוזים למאה; דין קדימה ינתן לבני הורים היושבים בווילנא ומשלמים תעודת מסחר; אחריהם יתקבלו גם בני מפלגות אחרות, ואחריהם גם בני ערים אחרות. — הדירקטור בהבנק הקולוניאלי העברי ד"ר קאצענעלסאן מליבוי, סגן הדירקטור ה' ז. ד. לעווענטין וחבר הועד המפקח ה' ש. ברבש התועדו בווילנא להתיעץ בדבר העסקים אשר בהם יתחיל הבנק לעסוק בהפתחו. — ביום $^{16}/_{8}$ נאספו לפילדלפיה צירי כל אגודות הציונים באמריקה לאספה שנתית. מספר הצירים היו יותר מן 125 והם באי־כח 151 אגודות הנמצאות בכל רחבי ארצות הברית. בראש האספה ישב הפרופ' ריכרד גאטהייל. מן החשבון ע"ד פעולת האגודה, אשר נמסר ע"י המזכיר מאריסאן, נראה כי הציוניות עשתה חילים בארצות הברית. בש' 1899 נאספו 1500 שקלים, בש' 1900 — 3800 ובשנה זו כבר נאספו עד כה 7000 שקלים. בשנה שעברה נוסדו 34 אגודות חדשות לתכלית הרחבת הציוניות בכל הכנסיות. הוחלט ליסד שתי אגודות ראשיות; מקום האחת יהיה בשיקאגו בשביל כנסיות המערב, והשנית בעיר הסמוכה לחוף הים השקט. כמו כן החליטו ליסד מכ"ע המוקדש לעניני הציוניות ולהפקיד על יד האגודה קומיסיה מיוחדת לטפל בכל הענינים הנוגעים לחינוך הילדים ברוח הלאומי. וכן נתקבלו עוד ההצעות האלה: א) החובה על כל האגודות להרחיב דעת שפת עבר ותולדות ישראל, ב) הציונים מברכים רק על אתרוגי ארץ ישראל, ג) לשלוח דרשנים־נוסעים בכל קהלות ישראל בארצות הברית; ד) להשתדל במכירת המניות של הבנק הקולוניאלי. — בקרוב יחלו למכור ברוסיה מרקאות בנות קופיקה אחת לקובצים על יד, ותקראנה בשם מרקאות של בתי הספר, כי תמכרנה גם בבתיה"ס. — מכתבי העתים הפולנים מודיעים, כי הותר ליהודים לעבור את גבול פרוסיה בחצי תעודות־מסע רק עד קץ שנת 1903, כתום זמ ברית המסחר בין רוסיה ואשכנז. — מיום הראשון לחדש נובימבר ש"ז תפתח בפריז אוניברסיטה רוסית ועשרה פרופיסורים רוסים יקראו בה שיעורים במדעים שונים. זמן הלמוד נקבע לשלש שנים והתלמידים יכנסו בחנם מבלי שלם שכר למוד, ורק בחפצם לקבל תעודה ישלמו איזה סכום ויגישו לפני סוד הפרופיסורים את עבודתם המדעית. — מכה"ע במוסקווא מודיעים כי על האספה השנתית לחברה הלוחמת נגד השכרון, דרש החיט ווארסיניאק, כי יוציאו את החבר הנכבד לעוו טולסטוי מכלל החברה, אחרי כי על פי התקנות יוכלו להמנות בהחברה רק בני האמונה השלטת, ולעוו טולסטוי, עפ"י החלטת הסינוד הקדוש הוא כופר בעיקרי הדת. אחריו ההזיקו עוד איזו חברים, ואחד מהם, החנוני זאמיאטין, אמר: אין אנחנו יודעים את טולסטוי ואין אנחנו חפצים לדעת אותו ואין לנו חפץ בו; אמנם ראש האספה באר להנאספים כי לעוו טולסטוי נלחם נגד השכרון עוד טרם נוסדה החברה, ובעד פעולותיו נבחר מטעם האספה השנתית הראשונה לחבר נכבד, כי החברה נגד השכרון אין תכליתה להכנים גרים תחת כנפי הדת, וע"כ אין לה לשאול לאמונות ולדעות של חבריה. ואולם הכהן לעבעדעוו גלה את דעתו, כי אם לא יוציאו את טולסטוי מכלל החברה אז יעזבנה הוא וכל יתר חבריו הכהנים, כי לא יוכל להיות חבר לאיש מוחרם

ומנודה. אז הוחלט כי לעוו טולסטוי לא יוכל להיות נמנה עם החברים, ומפני שאין הרשות להחברה עפ״י החק להוציא מן הכלל את אחד מחבריה, ע״כ יבקשו מאת הגיניראל-גוברנטור במוסקווא כי יוציא הוא את לעוו טולסטוי מכלל החברה בכח הרשות. —

זה עתה קבלנו מועד חברת התמיכה באודיסא את תוכן החלטות האספה, שהיתה שמה ביום 11—14 פעווראר 1901.

1) החברה לא תעסוק מהיום ועד זמן האספה הכללית הבאה ביסוד מושבות חדשות, מלבד אם תקבל לתכלית זו כסף מיוחד; 2) הועד מחויב במשך הזמן הזה לשים לבו ביחוד לשלשת העקרים האל'ה השוים זה לזה בערכם; א) לפעולה רוחנית בהמושבות; ב) לקנין אדמה; ג) לחקירת תנאי הקולוניזציה ולהכנת האמצעים הנחוצים בעדה; 3) האספה חושבת את פעולת החברה בדבר תמיכת המושבות הקודמות לתפל ולא לעיקר; 4) הכסף הנתון להאכרים לא ינתן בתור תמיכה כ״א בתור הלואה; 5) הועד מחויב להתאמץ בהשגת הרשיון לקנין קרקעות בארץ ישראל ולפתיחת מחלקות לחברת התמיכה בערים שונות ברוסיה; 6) את הפרוטוקולים של ישיבות הועד צריכים להכין ולחתום תיכף אחרי הישיבות ולשלחם לבתי מערכות מכה״ע לפרסמם במשך עשרה ימים כפי התקנות; 7) הועד צריך להשתדל כי מכה״ע העברים יביאו מזמן לזמן ידיעות מפורטות ושלמות ע״ד פעולות חו״צ ומעמד המושבות וכו'; 8) הועד-הפועל ביפו יהיה מוסד קולוגיאלי, אשר אחד מחבריו הוא בא-כח החברה המקבל שכר בעבור עבודתו. שני חברים יהיו מבני יפו שלא ע״מ לקבל פרס ע״פ הצעת האכרים, ואליהם ילוו עוד שנים אנשים באי כח האכרים והפועלים; 9) חובבי ציון מחויבים להשתדל כפי יכלתם בקיבוץ נדבות לקרן קימת של הפועלים, למען יגיע לכל הפחות לסך 200,000 רובל; 10) משנת הלימוד הבאה יש להוציא את כתי הספר ביפו מתחת רשות חברת כל ישראל חברים; 11) ההשגחה על סדר הלמוד בביה״ס ביפו וההשתדלות בהשגת האמצעים הנחוצים להחזקתם וכן הוצאת הכספים לצרכי ביה״ס ימסרו לידי קומיסיה מיוחדת שנבחרה לתכלית זו; 12) הועד באודיסא נותן את תרומתו להחזקת בתיה״ס ביפו גם להלאה ככל הסכום שנתן בשנים הקודמות.

סַפְרוּת הַיְהוּדִים בְּאֶרֶץ-הַחֲדָשָׁה.

הנוסע הבא לארץ-ההדשה מארצות אירופה לתור את הארץ, או הנודד הבא משם להשתקע פה לימים רבים, ומבקש לראות בעיניו את כל הנפלאות והגדולות שספרו לו מאמריקה, בהיותו עוד מעבר לים האטלנטי — הוא ירגיש בנפשו איזו התקררות הרוה בהציגו כף רגלו על הארץ הטובה והרחבה הזאת. פתאם תפקחנה עיניו וכמקיץ מחלום יביט על כל סביביו.

הנה הוא רואה רק מהדורה שניה מן העולם שהי בו לפנים בלי כל תקונים והוספות; הוא רואה פה את החיים וסדרי הקיום, כמו שראה אותם בארץ מולדתו, בלי כל הדושים ושנויים; הוא שואף אל קרבו אויר המורכב מאותם ההלקים שהסכין בהם מיום גיחו מבטן אמו והוא מתערב עם אנשים ונשים שאינם טובים ואינם רעים מבני האדם שהשתתף עמהם בארץ מכורתו.

אך את כל אלה יראה רק בהשקפה ראשונה, בטרם יבוא לחקור את הענינים המקיפים אותו מסביב. ואולם אם יתדור בעין פקוחה לתוך החיים ולסדרי הקיום ולכל המעשים הנעשים פה בארץ-ההדשה, אז יגלו לפניו המון חדשות שלא שער אותן בנפשו מעודו, ויראה סוף סוף המון נוסחאות אחרים שלא עלו על דעתו מיום היותו לאיש.

הנה, למשל, הספרות.

המעטים מאחינו שבאו הנה מארצות שונות לפני שנות השמונים, התבוללו במהרה בין העמים השונים והמשונים, שמהם מורכב ישוב הארץ, וכמעט שכחו את לאומיותם ותורתם וספרותם. אמנם לא היתה ההתבוללות הזאת התבוללות גמורה, כי אם רק הפשטת הצורה החיצונית וחילוף התמונה, כי היו היהודים ל„יענקים" בכדי שלא יתעללו בהם השכנים הרעים, האוהבים להציג את היהודי כמטרה לחצי לעגם — אך מפני היראה והפחד, או מפני רגש התודה שהרגישו לבני עם הארץ שקבלום בסבר פנים יפות ויתנום לשבת בטח עמהם, התאמצו בכל עז להרחיק מגבולם כל דבר שהזכיר את יהדותם וכל ענין שנשא עליו צורה עברית. שפת הארץ היתה שפתם, מנהגי שכניהם היו מנהגיהם, שאלות הצבור היו שאלותיהם וספרות העם היתה ספרותם. בכל דבר שעסקו בו יושבי הארץ האזרחים השתתפו גם הם ובימים מעטים שכחו לא רק שכניהם, כי אם גם הם בעצמם שממקור ישראל יצאו.

משנות השמונים ואילך החל זרם העמיגרציה הגדול לשטוף בסופה את הארץ ולהביא המון נודדים עברים מרוסיה, מרומיניה ומגליציה לארץ-ההדשה, ועד מהרה נושבו הערים הגדולות והקטנות. מובן מאליו כי בכל עיר ועיר התהדש הגיטו עם כל הודו ותפארתו שהיו לו לפנים. בימים הראשונים לא הרגישו הנודדים ההם שום צורך לקריאת ספרים, למכתבי עתים ולענינים ספרותים, כי היו טרודים בעניני המהיה והכלכלה וירחיקו מהם את ה„מותרות" ההם מרחק רב. בכלל היו הנודדים הראשונים, שבאו הנה, על פי רוב עבדים ומשרתים, אמות וטבחות ובעלי-מלאכה קטנים, שגם בארץ מולדתם לא ידעו שום ספרות ויהיו חיים רק על פי המלאכה הפשוטה למצוא גרגרים אחדים להשקיט המית בטנם. הם יצאו דהופים ומבוהלים מארץ הריסותם, גם באו הלום דהופים ומבוהלים וראשית הפצם היתה למצוא להם מקום מרעה דשן ושמן, דבר שהיה להם הכרח טבעי. רק ברבות הימים, כשהונח להם מעצבם ומרגזם וכשבאו אל המנוחה והנחלה, נמצאו גם אנשים כאלה שהחלו להרגיש איזה צמאון לקריאה ואיזה רעבון למאכלים ספרותים.

אז החל הננף ואז היתה שעת-הכשר לבעלי חשבון אחדים לברוא מין בריאה קריקטורית ולקרא לה שם ספרות ישראל האמריקנית, והיא מין „ספרות" עשויה בנוסחאות שאין דמיונן בכל העולם. ואין אנחנו יכולים להאשים את בעלי-החשבון ההם כי בזדון בראו לנו את המכוערת הזאת, כי בעלי-החשבון ההם היו רק בעלי-חשבון במלוא מובן המלה, שראשית מטרתם היתה להרויח כסף, ולהמציא לקהל הקוראים ספרות לפי הנוסחאות הישנות, לא היתה להם לא הידיעות והכשרונות מצד האחד ולא העוזרים והסופרים הנצרכים לזה מצד השני. ובכן החלו להדפיס ולהוציא לאור את כל הבא בידם, מבלי כל בחירה קודמת. בן-לילה צצו ופרחו המון מולי״ם מכתבי-עתים שונים ומשונים וספרים רבים בשפה המדוברת. תלי תלים של הבלים וגלולים בשפה נלעגה חסרת טעם וסדר ויופי כסו את עין אמריקה. יש לנו בניויארק לבד המשה מכתבי-עתים ליהודים היוצאים מדי יום ביומו, מלבד מכתבי עתים לשבועות ולהדשים ממין זה, וגם בערים אהרות יוצאים מכתבי עתים יומיים ושבועיים בנוסח זה. העבדים והמשרתים, האמות והטבהות, שהיו פה לתופרי בגדים ולבעלי מסחר עם צרור סחורתם על גבם, מתנפלים על ה„מציאות" האלה ובולעים אותן כבכורה בטרם קיץ.

פה בארץ ההדשה כל מי שיש לו איזו אצבעות מוכשר לכתיבה. הכל כותבין וכתיבתם כשרה, שווי-הזכיות הנתונה פה גם לבני ישראל, תתן להם הזכות לכתוב ספרים שלמים או מאמרים גדולים בענינים שונים ולשיר בשירים ככל אשר תאוה נפשם, ואין מוחה בידם. הלא אין שום איסור בכל הקונסטיטוציה האמריקנית, לאסור על היטים,

סנדלרים וכו' שלא יכתבו ספרים ולא יזמרו זמירות, ואין שום עונש לזה בספר־העונשים.

ההפיץ והרצון העקרי של מו״ל ומדפיס כזה הוא רק הרוחת הכסף בלבד, ואחת היא לו אם באמצעים כשרים ואם באמצעים שאינם כשרים. אין לו דבר כלל עם העם שבעבורו הוא מוציא לאור את גליונותיו ומדפיס את ספריו ולא בעסקי קהלתו, שצריכים לפעמים התעוררות חזקה לתקונים. הרוח החי המניע את האופן הגדול הזה הוא מספר המודעות, ורק לאלה ישים לב, להגדילן ולהרבותן בכל נפשו ובכל מאדו, עד כי תכסינה את הגליון על כל גדותיו. המו״ל והמדפיס העברי באמריקה מאמין באמונה שלמה כי רק למענו נבראו השמים והארץ, כי רק למענו יגע קולומבוס וכי רק לטובתו ולהנאתו נלחם ושינגטון עם האנגלים לקרוע את המלוכה מידם ולתתם לו במתנה. המו״ל והמדפיס הוא השליט האחד בבית מערכתו ודפוסו, שם הוא שורר כאות נפשו, ואין איש בעולם, יהיה מי שיהיה, אשר יוכל להתערב בעסקיו. מכתב־עתי שלו הוא כלי־מפיץ בידו להשמיד ולכלות את כל אחד אשר עברתו שמורה לו מימים מקדם. כל המעשים הנעשים בקרב העדה בלי רצונו ובלי עצתו הוא מבטל בקולמסו ברגע אחד, אם כי המעשים האלה טובים ונחוצים. כל חברה ואגודה הנוסדה לאיזה דבר שבצדקה בלי הסכמת המו״ל והמדפיס, מושכת עליה חרון אפו, והוא משלח בה את מגפותיו עד אשר תפול. כל מי שפותח איזה בית־מסחר ואינו מוצא לנחוץ להדפיס מודעה ע״ד בית־חנותו באותו מכה״ע, זה הוא כאלו הניח מעותיו על קרן הצבי, כי במהרה יתנפל עליו בעל מכה״ע ויעקרהו משרש.

אחרי המודעות באות החדשות, שהן, לפי אמונת בעל מכתב העתי, החלק היותר נחוץ לקהל הקוראים, ובמקצוע זה הוא עמל ומתיגע בכל כחו. „חדשות, חדשות״ — הוא צועק יום יום לסופריו — „תנו חדשות לקוראינו, ויתר הענינים שאתם כותבים אינם אלא תבן ומספוא ואין בהם שום חפץ!״ ואולם גם החדשות נתונות לנו בנוסח אחר ממה שהן מסורות לנו על ידי הטלגרף, או ממה שהן מודפסות במכתבי העתים הגדולים היוצאים לאור בשפת הארץ, שמהם מתפרנסים מכתבי העתים העברים. למשל: אם יודיע איזה מכתב־עתי בשפת הארץ כי בשיקאגו, בפילדלפיה או בבוסטון ילדה אשה שלשה ילדים בבת אחת, יבוא בעל מכתב העתי שלנו ויוסיף מדליה עוד שלשה ילדים, כלומר: האשה השיקגונית או הבוסטונית ילדה ששה ילדים בבת אחת. יש ימים שבהם מכתבי העתים הגדולים בשפת הארץ ריקים מכל חדשות סנסציוניות, וזה הוא אסון גדול לבעלי מכתבי העתים שלנו, כי יראה נגד פניהם שמפני העדר הדשות לא יהיו קופצים רבים על הגליון וכמה מאות עקסמפלארים ישארו מונחים באותו יום באין קונה בבית־המערכת. ואולם גם למחלה זו הם מוצאים רפואות בדוקות. דולים הדשות וידיעות מתוך חללו של עולם, מתוך האויר ונותנים אותן לפני קוראיהם כמעשים נאמנים שהיו זה לא כבר, ואינם בושים להתפאר כי הידיעות והחדשות ההן באו להם מאת עוזריהם ומבשריהם שיש להם בכל עיר ועיר ובכל מדינה ומדינה.

לפעמים מבקשים המו״לים והמדפיסים האלה להקטין את הוצאותיהם ולקפח שכר הכתיבה בעד מאמרים אריגינאלים, ולתכלית זו הם גונבים מאמרים שלמים מתוך מכתבי־עתים היוצאים מחוץ למדינה ומדפיסים אותם בגליונותיהם מבלי הזכיר את המקום שמשם הם לוקחים. לא חזיון חדש הוא לראות במכתבי־העתים שלנו פה מאמרים בענינים שונים, או שירים, או ספורים שלמים שהיו נדפסים במאספים הנודעים או במכה״ע „יוד״ או במ״ע אחר היוצא באירופה. מאמרי פרוג, פרישמאנן, שלום עליכם, ספעקטאָר, דינעזאהן ומאמרי סופרים אחרים משתפכים כאבני נזר בין הסמרטוטים הספרותים המכסים את מכתבי העתים שלנו על כל גדותיהם, והסופרים ההם אינם יודעים כלל את הנעשה ואין צ״ל שאינם מקבלים שום שכר הנאה בעד פרי עטם. הסופר ש. י. אברא־מאוויטש (מענדעלי מוכר ספרים) הוצג ככלי ריק ע״י מו״ל ומדפיס אחד בניויאָרק, אשר שב והדפיס את כל ספריו של הסופר ההוא מבלי שאול את פיו ומבלי בקש ממנו את הסכמתו. במלאכה הזאת יכון המדפיס לחתוף שני זבובים בבת אחת: להקטין את הוצאותיו, ולהתפאר לפני הקוראים כי הסופרים הגדולים והמצוינים ברוסיה הם נמנים במספר עוזריו התמידים.

גם הסופרים והמחברים, העורכים את מכתבי העתים ומחברים את הספרים בשביל דלת העם, אינם עומדים במדרגת השכלה גבוהה יותר מאשר עומדים המו״לים והמדפיסים. על פי רוב יצאו הסופרים ההם בעצמם מקרב ההמון; דבר זה יכול היה להיות לתועלת גדולה, לו רק היו הסופרים ההם —· סופרים. ואולם תופר־מכנסים שאין במוחו לא ידיעת העולם, לא בינת אדם ולא גם איזו ידיעה והבנה באיזו לשון וספר, הוא היושב על כסא הרידקטור ותופר מאמרים מסמרטוטים ספרותים לקוראיו המאמינים בכל היוצא מתחת ידו. הסופרים האלה אינם הפצים ללמוד מאחרים הטובים מהם ואינם שמים לב לצרכי העם, כי רק ענין אחד נגד עיניהם תמיד, והוא — שכר־הכתיבה. בעבור שכר הכתיבה הם אסורים כעבדים כנענים אל המו״לים והמדפיסים אדוניהם והם מחויבים לכתוב כל מה שילחשו להם אדוניהם באזניהם. והיה כשיחפוץ המו״ל להשחיר את השמש בעצם זהרה, אז מחויב הרידקטור שלו לשפוך בקבוק דיו על השמש ולהשחירה. או כשיתאוה המדפיס לטהר איזה שרץ בק״ן טעמים, אז אנוס הסופר השכור לכבס את השרץ במי פרה־אדומה ולזכותו מצואתו.— והמעשים שהם מספרים לקוראיהם נפלאים מאד: מעשה במלך אחד שמלך על שבט פרא באיי הודו־המזרחית ונתיהד לעת זקנתו ואכל „קוגל״ כמנהג גוכרין יהודאין בערי ליטא ופולין; מעשה באשה זקנה שנתעברה בחסד אלהים בהיותה בת שמונים ותלד נשר גדול בעל כנפים גדולים — והדברים האלה נתונים לפני הקוראים מקרב ההמון, שמוחו מטושטש למדי גם בלי כל אלה, וההמון קורא ומוחו מתטשטש יותר.

ה„סופרים״ האלה, כדי לכסות את מערומיהם, הם מחפשים תמיד להתהדר בסמרטוטים בעלי צבעים שונים, שעל ידי כך הם מכים בסנורים את עיני הקוראים. על כל ענין קל ושפל בערכו הם יוצאים בקולות ולפידים ומרעישים את השמים על הארץ. מהם שומעים אנחנו רק צלצול מלים, רעש דברים והמון מליצות נפוחות, שאין בהן לא כלום, לא חיים וטבע, לא דעת והכמה, ולא גם צל של איזה רעיון ישר. ולפיכך רואים אנחנו במכתבי־העתים שלנו פה את הרידקטור נושא ונותן בשאלות היהודים בהמימות יתירה ובשפעת דברים נמלצים, כאלו השאלות ההן אינן מניחות לו לישון, ולכן מוצאים אנחנו במכתבי־העתים שלנו פה מאמרים על דבר ריכארד וגנר ושיטתו בשיר, או על דבר מרוץ־הסוסים באנגליה, וכל אלה כתובים ביד סופר בורסקי, שיש לו ידיעה במקצוע השירה או בטבע הסוסים הדומה לידיעת הגמל בחכמת התכונה. האמת הוא כי החיטים והסנדלרים ההם בעצמם יודעים היטב כי קוראיהם לא יבינום כלל, יען שאי אפשר להבינם. ואולם מה להם ולהקוראים? העיקר הוא, כאמור, שכר הכתיבה, ובנוגע ליתר הדברים, בטוחים הם כי כל החיטים והרצענים ודומיהם הקוראים את דבריהם

יעריצו אותם גם למרות כל אלה, ואת הקוראים המבינים (אשר מספרם מעט אצלנו) הם מבטלים בלבם.

מדי דברי בהקוראים המבינים עלי להעיר, כי בימים האחרונים התלקטו הנה מרוסיה, מרומיניה ומגליציה איזה מספר אנשים, שיש להם טוב טעם ודעת בענינים ספרותים וידיעה רבה בשפת עבר ובלשונות זרות, והם צועקים חמס על המולי"ם והסופרים שהטביעו את המון העם בטיט היון שלהם, וגם הם מתאמצים לפעמים לצאת במלחמה נגד ההוללים המרקדים על חבל הספרות כהקלוינים בתיאטריות ובקרקיסאות. ואולם תמיד תהיה ידם על התחתונה והם עוזבים כפעם בפעם את שדה המערכה ומשאירים את השדה בידי אנשי ריבם, כי אין תומך להם מצד ההמון הגדול לנצח במלחמת־תנופה את בעלי ההוללות. ולא רק כי נגפים הם תמיד במלחמה עם מי שהיו לסופרים, כי אם גם מורדפים הם על ידי אויביהם אלה תמיד כל היום בכנויי בוז וחרפה ובשמות קלון, להשפיל את כבודם בעיני ההמון, את כל קורא מכתב־עתי או ספר כתוב בשפת־עבר יקראו בשם „משכיל", והוראתו לפי דבריהם: איש בליעל, או גונב מן השוק או אוכל טרפות וכדומה.

יש אתנו פה „סופרים" שבעד נזיד עדשים הם כותבים ספרים שלמים בעלי חמש מאות דפים, המדברים על העצים, האבנים, קליפות השום, שלג של שנת תקצ"ח, האסתיטיקה של התוכים והברבורים מלחמות יוליוס קיסר עם כדרלעומר מלך עילם, ביצה שנולדה לא בשבת ולא ביו"ט ולא בחול ועוד ענינים כאלה — והכל בספר אחד. יש אתנו פה „סופרים" הכותבים מזמן שקיעת החמה עד זריחתה ספור־אהבים בן ט"ו חלקים, ובספר הזה אין אתה מוצא אלא דברי נבלה וציורי זמה; ואין בהם שום רמז על דבר תכונתם של בני האדם הבאים באותו ספור, או על דבר חיי נפשם הפנימיים. יש אתנו פה גם סופרים מתמידים, הכותבים שלשה או ארבעה רומנים בעד שלשה או ארבעה מכתבי עתים בבת אחת. יש אתנו פה „סופר" אחד, אשר המיר את דתו בפומבי ויכתוב מרורות ושטנה על עם ישראל ודתו והשכלתו, ועתה הוא עורך למ"ע אחד הנושא ונותן רק בעניני הדת והאמונה הישראלית יש אתנו פה „סופר", אשר לקח לעצמו את התואר „פרופיסור", ומתפאר תמיד כל היום באזני שומעיו, כי הפרופיסר ערנעסט רענאן מפאריז גנב מתוך ספריו את כל הדברים אשר כתב על דבר לשונות בני־קדם בכלל ועל דבר חקרי מצרים בפרט, וה„מלומד" הזה, אשר הגנב ערנעסט רענאן נצל את כליו ויציגהו ככלי ריק, גונב מאמרים מתוך ספרי אחרים ומדפיסם בשמו עצמו, כי קצרה ידו לכתוב איזה דבר מרוחו ומנפשו. יש אתנו פה „סופרים", אשר התגנבו בלאט אל הגראף טולסטוי, אל עמיל זולא ואל דומיהם ויעשו הרג ואבדן בספריהם בהעתקותיהם, שכל קוראיהם קוראים בתמהון: „אי שמים! הזה הוא הגראף טולסטוי וחכמתו? הלא מלמדי יוכל להטיל כמותו וכדוגמתו מבית־היד שלו!", או: „הזה הוא הסופר המהולל עמיל זולא? רבונו של עולם, הלא אבי־זקני ז"ל אשר היה שמש בבית מדרש יכול היה לכתוב כמותו מאה פעמים ואחת ביום!". יש גם אתנו פה „סופרים", הנותנים לקוראיהם בכונה ובזדון ענינים מכוערים הכתובים בציניזמוס ועל פי פורנוגראפיה, ענינים היוצאים מגדר כל נימוס ומוסר והמולי"ם ישמחו עליהם מאד וידפיסום ויפיצום לאלפים ולרבבות בין ההמון. עוד זה לא כביר שמעתי מפי מו"ל ומדפיס אחד, כי רק הספרים המדברים ע"ד תאוה וזנות מביאים ריוח גדול והנותרים שוכבים למעצבה בבית־חנותו כאבן שאין לה הופכין.

אין לך דבר המעורר שחוק יותר מאותן התהלות והתשבחות שיפזרו המולי"ם והסופרים מדי יום בימו לעצמם. לא אדע אם עושים הם כדבר הזה רק בכדי להקניט את המשכילים, המביטים על הספרות השפלה הזאת כעל גל של הבל אשר אין בו כלום, או בכדי ליישן את קהל הקוראים בשירים ובזמירות, למען יישן שנת־סכלותו ולא יקיץ לראות ולהבין דבר לאשורו. ענני הקטרת שבהם הם מקטרים לעצמם עבים כל כך, עד שלפעמים באים האלים והאלילים בעצמם לידי הקאה. כן מוצאים אנחנו, למשל, באיזה מ"ע כתוב לאמר: הגליון ממכתב העת שלנו, אשר יצא ביום אתמול, לקח את לב אלפי רבבות קוראיו בן־רגע. הקוראים החרישו במשך יום תמים מכל הענינים העומדים ברומו של עולם ודברו רק באותו הגליון. בכל הגנות והפרדסים אשר בעיר, בכל בתי־המרזה אשר מסביב לעיר, על ההרים והגבעות, בקרב המצודות והסוללות, על הפי הים־האטלנטי, על הגשרים והמעברות, במרכבות־הברזל ובכל תאי האניות, בהפרלמנט האנגלי ובחיץ לארץ נראו רק גליונות מכתב העתי שלנו וכו' וכו', תחת אשר גליונות מכתבי העתים של מולי"ם אחרים לא נראו אף גם אחד וכו' וכו'".

גם בעניני בקורת נבדלים הסופרים בארץ־החדשה מכל הסופרים שבעולם וגם מאחינו הסופרים העברים שבאירופה, ולא רק נבדלים, כי אם גם נשחתים הם בענין זה עד המדרגה השפלה. בעת שכל הסופרים שבעולם מתנהגים בכבוד ובדרך־ארץ עם מבקריהם המורים להם באצבע על חסרונותיהם ומגרעותיהם ולא יזעמו עליהם, אם כי לצון חמדו להם וישלחו דקירות מכאיבות בבשרם, כי כמעט כלם יודעים שחביבה הסטירה של תלמידי הכמים פי אלף מתהלותיהם של עמי־ארצות—הנה סופרינו פה בארץ החדשה מביטים על המבקר כעל איש צר ואויב, שכל מגמתו בהיים אינה אלא לדון את כל מחבר בארבעה מיתות בין־דין ולגזול את הלחם מבין שניו. ולכן כשיבוקר איזה מאמר, או איזה ספר והמבקר הוציא משפטו לא לפי רצונו של המחבר, אז מתנפל המחבר על מבקרו בקולות ובברקים, בגדופים ונאצות, ולפעמים גם במכותו ובמהלומות ומתאמץ בכל יכלתו להכחידו ולהשמידו מתחת שמי אדני. סופר ידוע אחד הנושא תמיד ששים ספרי־אהבים בכרם אחד ובבואו על המשבר יוליד את הששים בבת אחת, ענה למבקרו באחד מספריו כדברים האלה: „גנב הנך! אתה גנבת נעלים לרגליך!".

כמו שאין שום טנדנציה מוגבלת לבעלי מכתבי העתים, כך אין שום מטרה ידועה להסופרים *). אלו ואלו מחלפים את צורתם ואת צבעם שבע ביום. לא דבר יוצא מן הכלל הוא לראות פה אתנו איזה מכתב עתי, אשר אתמול היה מתנגד בכל מאדו אל התנועה הציונית וישפוך עליה את כל מרורתו, ואת ד"ר תיאודור הירצל קרא בשם „מורד ובוגד", או לכל־הפחות „תועה ומתעה", והוא נהפך ביום המחרת לאוהב חם לאגודות־הציונים, לא מפני שבא לידי הכרה כי התנועה הזאת תוכל להביא תשועה לבני ישראל, אלא מפני שאגודות הציונים מודיעות בו את דבר האספות שלהם ומשלמים בכסף מלא בעד מודעותיהם. כן לא נפלא הדבר פה אתנו לראות איזה סופר עברי, אשר היה אתמול רדיקלי נורא מאד, וידרוש ברבים שאין שום תקנה לעולם כי אם לעקור משרש את האמונה והדת, והוא חזר ביום שלאחריו בתשובה והנה הוא דורש מעל גליון מכתב העתי שהוא עובד בו, כי רק בחיזוק הדת והאמונה תלויה הצלחת העם, וגם זה מחליף את „יוצרותו" לא מפני שבא לידי הכרה

---

*) אני מוציא מן הכלל הזה את שני מכתבי העתי היומיים „אבענדבלאטט" ו„פֿארווערטס", שהם עוסקים בשאלת הפועלים, ובעזרת סופרים הגונים ומוכשרים לעבודה זו, הם ממלאים שליחותם על צד היותר טוב ומועיל.

והבנה, כי אם מפני שאדונו, בעל־מכתב העתי, כפה עליו הר כגיגית לעשות את אשר הוא עושה; וגם ביום שלאחרי זה, אם יצוהו אדונו, יחליף את שיטתו עוד הפעם. וכן הוא הולך ומתהלך יום יום.

השנאה והקנאה אשר בין הסופרים שלנו גדלה עד לאין תכלית די שיקבל איזה סופר דולאר אחד במשכורתו יותר מחברו, והיה הדולר האחד הנוסף הזה לסבת מלחמה בין הסופרים. בראשונה שומעים אנחנו את המון החרפות והגדופים וגם את הכנויים הנעימים שימטיר האחד על ראש איש ריבו, כמו: חיט, רצען, בורסקי, מקיז־דם, משומד, עם־הארץ, גנב, חמור, וכו' וכו'. ובאחרונה ימרטו זה את זה את לחייהם עד שפך דם. על הרוב יאסרו את המלחמות האלו במקום רואים ובראשי הומיות, ועד מהרה יתקבצו אנשים ונשים וטף מכל עברים, לראות ולהתענג על החזיון ההוא אך לא כל היום תמיד הם עורכים מלחמות ביניהם. יש גם ימים טובים לסופרינו פה בארץ־החדש, אשר בהם הם חיים בשלום ובשלוה ומפזרים תשבחות איש לרעהו במדה נפרזה מאד. הסופר שמ"ר הידוע אשר היה אתמול להרפה ולבוז בפי איש ריבו נקרא היום בפי איש מצתו בשם: „סרדו העברי או. ז ו ל א „העבר" וה' שמ"ר מידר גם הוא אל חיק רעהו במדה שמדדו לו וקורא את אויבו בנפש זה בשם: „פרופיסר גדול מלך כל הפרופיסורים" או: „מליץ מפואר וסופר מהיר שאין דוגמתך בכל קצוי הארץ וכדומה.

הספרות בשפת עבר אצלנו כמעט שאין סימניה נראים וניכרים כלל. לפעמים נסו בעלי־בינה ואנשי־כשרון בספרות העברית להוציא גם מכתבי עתים ולשבועות ולחדשים בשפת עבר, אך עד מהרה הניחו את העבודה הזאת ויצאו ממנה וידיהם על ראשם. בזמן קצר נוכחו כי עבודה כזאת היא רק הנחת ממון על קרן הצבי ואבוד זמן וטרחה לתהו. אין כל תקוה ואין כל יכולת להביא נטפי תחיה אחדים באף הספרות העבריה. למען תתעורר לחיים גם פה בארץ־החדשה, כי המנצחים על הספרות בשפה המדוברת, שלהם היכולת והתקיפות, אינם נותנים לה לקום.

אכן עלובה מאד ספרות ישראל בארץ הנשמה הזאת. טפת־הריו העבריות דללה וחרבה פה!

ניו־יארק. מ. זייפערט.

מְאוֹרָע קָטָן.

רשימה

מאת י. בֶּרְשַׁדסקי.

... ובין המאורעות הרבים והשונים, שאירעו לי בחיי נדודי לפנים, היה מאורע אחד, שאין אני עצמי מבין כלל, מדוע נקלט ככה בזכרוני ולא נשכח ברבות הימים, כמו שנשכח רבם הגדול של המאורעות האחרים.

אנכי התגוררתי אז בעיר־הפלך, הדרומית נ'. מפני שלא היה לי מעון קבוע, תקנתי לשלוח אלי את מכתבי, „פוסטי ריסטנטי", ומפני שלא היתה לי כל עבודה, הייתי הולך יום יום אל לשכת הפוסט לשאל, אם נתקבל איזה מכתב.

מי יודע, אולי היו הפקידים נחפזים יותר, לו היו יודעים, מה רב קוצר רוחם של המחכים ומה כבדה אותה השעה, שהנפש מקולעת בה מתוחלת לאפס תוחלת. אולם הפקידים לא היו חשים, כנראה, את אשר מרגשת נפש המחכים, ועל כן היו עושים את מעשיהם במתינותם הרגילה, עד שהיה מגיעה עתם של הדורשים למכתבים.

ואני אשר נסיתי בעצמי בכבד החכוי אף טעמתי כפעם בפעם את מרירותה של התוחלת הנכזבה, כשהיה הפקיד מודיע סוף סוף בקצרה: אין — אני הבינותי היטב לנפש עוד אחדים מן המחכים לשוא. בין אלה נמשכו עיני ביחוד על עלמה אחת, אשר היתה באה גם היא כמעט יום יום לדרוש למכתב ובכל פעם היתה הולכת ריקם.

פני העלמה ההיא לא היו מסוגלים כלל למשוך עליהם את עיני הרואים. גם אותי לא עוררו בלתי אם עיניה להתבונן בה, כי עשו עלי העינים ההן רושם מוזר בכל פעם שנקרה לי להביט בהן. על פי רוב היו העינים ההן מסֻכָּכות בעפעפיהן העבות ונטויות למטה, כאלו התבוששה העלמה במצבה שאינו מתאים לה; אולם כשהיה פקיד הפוסט מתחיל לסדר את המכתבים, מיד היו עיני העלמה נפנות לעבר ההוא ובמבטיהן היה הרבה, הרבה מזה, שהלשון איננה יכולה להביע, שהדבור איננו יכול לסַמֵן, ורק הנפש מרגישה אותו היטב והלב מתכוֵץ לזכרו מבלי משים...

מי יודע, אולי היתה נפשי מוכשרה ביותר להבין צרת נפש זולתה, מפני שגם תקותי היתה נכזבה יום יום. אולם פעם אחת, זוכר אני, זכיתי לראות מכתב מושט אלי מבעד לשבכה, ואז — למה אכחד את האמת? — שכחתי עד ארגיעה, מרוב שמחתי הפרטית, את האחרים... כן הוא, עד ארגיעה שכחתי; אולם אחרי רגע קטן הרגשתי כעין עקיצה חזקה בלבי ועיני נפנו בלי רצוני לעבר העלמה ההיא.

עינינו נפגשו באותו רגע: היא הביטה אלי בקנאה; אך הקנאה הזאת לא פגעה בי כלל: בה לא היו רוע לב וצרות עין באשרם של אחרים, ורק צער רב היה בה, ענות נפש דואבת מאד...

ואני, הנראה בעיניה כמאושר מאד, באמת לא הייתי מאושר כל כך ברגע ההוא. אמנם נתקבל המכתב המקוה, ואולם תכנו לא היה משמח לב כלל: ידידי הטוב, אשר פניתי אליו בצר לי — הידיד הטוב ההוא, אשר בעת שלותי לפנים לא היה חושב כסף בהכרתי ובערב אחד של משתה והוללות היה מפזר יותר ממה שדרשתי עתה ממנו בתור גמילות־חסד — הידיד הטוב והנאמן הזה לא מצא כל יכולת לעמוד לי בשעת דחקי ולמלא את שאלתי הקטנה.

כן, נסיון־חיים מר היה זה; אך אני לא חשבתי עוד בו ואשים את לבי יותר אל העלמה, אשר הלכה לה בינתים: הגם היא מחכה למכתבו של ידיד טוב ונאמן!... הגם „ידידה" נחשב באלה, שהמרחק מועיל לצנן את חום ידידותם?...

שקוע במחשבותי יצאתי מבית הפוסט ובסף הבית עמדתי רגעים אחדים ואמָלך בלבי: אנה אלך?... לנוע ברחובות בחום יום הקיץ הבוער, הדבר הזה לא היה נעים ביותר, אך לא נעים מזה היה לי לשוב למעוני: שם היה לפני רק מעשה אחד; לקחת את אדרתי ולתת אותה בעבוט, והמעשה הזה לא היה נחמד כל כך, שאהיה נחפז לעשותו... סוף סוף החלטתי ואכון פעמי אל הַסְקְוֵיר הקרוב. שם היו משעולים אחדים, מְסֻכָּכִים מלמעלה בענפי עצים עבֻתּים, ובמשעולים האלה הייתי מהלך לי, הולך ונע בלי כל מטרה.—

— האמנם היא זאת? — שאלתי פתאם את נפשי, בעברי על אחד הספסלים, ואתבונן אל העלמה, היושבת על הספסל וראשה מוטה ומוסב למחצה אל מסעדו. את פני היושבת לא יכלתי לראות ברגע

הראשון, כי היו מסתרים תחת המטפחת הלבנה, אשר החזיקה היושבת בידיה; אך כאשר קרבתי יותר, התעוררה העלמה פתאם לקול צעדי ותרם את ראשה ותסר את המטפחת מעל פניה.

כן, ה י א היתה באמת לפני! בעיניה נראה עוד נגה לה, לחייה היו רטובות במקומות שונים ושפתה התחתונה וסנטרה הזדעזעו לרגעים. ברגע הראשון לא הכירתני, כפי הנראה, אך אחר רגע האדימו פתאם פניה: היא נכלמה מאד. במבוכה רבה קפצה ממושבה ותסוב בחפזון לעבר אחר.

אני צנחתי על הספסל, אשר ישבה עליו העלמה זה מעט, ואבט אחרי ההולכת וארא אותה חולפת בין העצים, עוברת את השער ונוטה לימין. משם והלאה לא נראתה עוד לעיני, אך אני לא חדלתי עוד מהגות בה אם כי לא ידעתי על אדותיה כל מאומה; רק על פי סמנים שונים, שהתבוננתי בהם בעת פגישותינו, יכולתי לשער, כי תופרת עומדת ברשות עצמה היא ושנותיה כעשרים וחמש, או גם מעט יותר...

* * *

... מה זאת?.. האמנם ה י א לפני — והיא באמת תופרת, יתומה מאב ויושבת עם אמה הזקנה ועם שתי אחיותיה הקטנות?.. אבל באיזה אופן התודעתי אליה ואיך נסתככו הדברים, כי היא מספרת לי את כל אלה, שכפי הנראה, אין גם אמה יודעת אותם?...

אולם את כל הפליאות האלה הרגשתי רק ברגע הראשון; אחר רגע לא השבתי עוד בדבר הזה כלל: כל מחשבותי היו מרֻכָּזות בעצם הספור.

ובספור לא היה כל חדוש, כל ענין מיוחד ויוצא מן הכלל: הכל היה פשוט, באופן טבעי ורגיל מאד...

ה ו א היה מעיר רחוקה, אך פה עבד בצבא. אליה התודע במקרה הם נפגשו פעמים אחדות בבית מודעתה, פעמים אחדות הלך לשלחה בערב עד מעונה, ולבקרה בביתה החל רק בשנה האחרונה... בקוריו נעשו תכופים יותר ויותר, סבובו משך עליו עיי אחרים, רבים שערו וברמזים שונים השמיעו את השערתם, כי כבר הוחלט דבר מה — אך בינם לבין עצמם לא נדברו עוד באמת כל דבר ברור...

והחודש האחרון לעבודתו בצבא הגיע... הערב ההוא היה מלא נגה ירח וקסם שירה נפלא... אז גלה את לבו, בקש, נשבע... אז לא רק הבינה, אך שמעה מפורש את הדברים, אשר עשוה למאושרה במאושרות — היא ידעה ברור, כי לא רק אוהבת, אך גם אהובה היא!..

אולם זמן עבודתו בצבא נשלם והפרידה היתה מוכרחת: על פי החוק מחויב הוא לנסוע לעיר מולדתו, לקבל שם את תעודת הפשתו — משם יכתוב אליה במהרה ויודיע את יום שובו...

עד היום ההוא לא ידע איש מאומה מכל אשר נדברו, גם בביתה לא ידע איש, כי מקבלת היא ממנו מכתבים...

ויום יום היא הולכת אל בית־הפוסט, יום יום מתחדשת תקותה ויום יום תוחלתה נכזבה.—

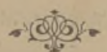
מה זה היה לו?.. האמנם?! — — — — — — — — —

— —

ואני מתדעזע פתאם כלי, מרים את ראשי, מביט על סביבותי במבוכה ואינני מכיר את מקומי: איה אני ומה אתי?..

אהרי רגע התבוננתי, כי ראשי מגולה ומגבעתי מתגוללת לרגלי על האדמה.—

כן הוא, אנכי נרדמתי לפני כן מעט!

פַילִיטוֹן.

רֹאֶה וְאֵינוֹ נִרְאֶה.

ובליל תשעה באב שבכל שנה ושנה — כך מספרים הנערים בחדר—בין האשמורה השניה ובין השלישית, הקב״ה מביט על היכלו הנשרף ועל בניו השרוים בגולה, ומוריד שתי דמעות והרים את רגלו, כביכול, ובעט ברקיע, ואז יבקע רקיע השמים כדי רגע אחד.

ומי שיודע לכוון את הרגע ומבקש איזו בקשה—ונעשתה אותה הבקשה מיד, ולו גם תהיה בין כוכבי השמים או בשאול מתחת... העיקר הוא: לכוון את הרגע, להיות ער באותה שעה.

והעיקר שבעיקרים הוא: לבטא את הבקשה בקיצור נמרץ, בטרם שיעבור הרגע, כי הלא רק רגע הוא...

ובלבי תתעורר תשוקה עצומה לכוון את הרגע. — וכי דבר קשה הוא להיות ער כל הלילה? ער ממש, כמו שהייתי, למשל, ער בליל חפתה של אחותי? או בלילה שהלכתי עם אמי לתיאטרון? ער — לבלי נום אף רגע ולהפנות את לבי אל הרקיע, ולכשיבוא הרגע, אבטא את בקשתי ותהא נעשית.

ואני יודע את אשר קרה לנער אחד, שכוון את הרגע, אבל בקשותיו היו רבות, ולא הספיק לגמור גם אחת עד שעבר הרגע.

ונער אחר הייתי יודע, שכוון את הרגע וחפץ לבקש „נכסים״, אך בחפזו טעה ואמר: „נחשים״—ויהי נושא נחשים בחיקו עד יום מותו.

ועוד אחד היה, אשר בקש „שררה״ לעצמו, וטעה ואמר: „צררה״ במקום „שררה״...

אבל אני, בטוח אני בעצמי. הנערים הללו היו נחפזים... וגם שוטים היו... ואולם אני לא אטעה.

ובכל שנה בליל תשעה באב אני בוכה ומתחנן אל אמי, כי תתן לי לישון בחוץ; ואולם אמי מתאכזרת לי ולא תתן לי את חפצי. „פן תפגע בך צנה! פן יעלה יתוש בחטמך!״ אמי יְראה בלילה ההוא מפני היתושים יותר מכל השנה; אולי—מפני שנזכרה אז ביתושו של טיטוס.

אבל בשנה הזאת כבר גדול אני! כבר צמתי תענית אחת בלי הפסקה! עוד שנתים — ואהיה מניח תפילין. בשנה הזאת אתעקש ואפצור באמי והיא תסכים בודאי ובודאי.

ובלבי נקבעה החלטה גמורה בנוגע לדבר זה, ומ„שבעה עשר בתמוז״ כבר החלותי לבדוק בבקשותי ולחפש אחרי מלים קצרות.

„אבקש לי „ארץ־ישראל״—היתה מחשבתי הראשונה, כי אהבתי מאד את הארץ ההיא, שיש בה תמרים ורמונים, ומלבד זה—הלא היא „ארץ־ישראל״!

„אבל מה ארויח, אם אהיה אני בארץ ישראל והורי וכל היהודים ישבו פה? הלא אתגעגע אליהם!... ואם ארצה לקחת גם אותם עמי, אז הן דרוש לנסיעה כזו כסף הרבה!״

„אבקש הון — הון־רב״ — אני מנסה להגות את אותיותי בנשימה אחת ומודד על פי אומדנא את העת לעומת הרגע—ואז אקנה כל ארץ ישראל, ואקח עמי גם את אבותי, וגם את כל היהודים!,...

„אבל אני יודע מראש, שאם יודע לאבי, שיש לי כסף, יקחהו ממני, ועוד ייסרני על הדבר. „מאין לקחת?״ ישאלני... ואת הכסף ישקיע בחנותו.

אולי באמת טוב לי לבקש שררה! „אהי נא קיסר" אמהר ואקרא, ואז אעשה מה שלבי חפץ... אני אשב בית, והחילים יצאו למלחמה... יביאו שלל...

ולא רע היה לבקש כנפים לעוף... או חכמה ודעת בשלמה המלך... או היים ארוכים לבית אבי ולי...

וטוב מאד היה לבקש להיות רואה ואינו נראה... אז אלכה לי אל הגדולים... אסיר את עטרותיהם מעל ראשיהם—והם לא יראוני... ואחרי כן אחפש את הגדול שבין ל"ו הצדיקים, ואשים את העטרות על ראשו...

כל הבקשות טובות כאחת. צר לי מאד לעזוב גם אחת מהן, אבל באיזו מלים אוכל לבטאן? — והרגע הלא רק רגע!

ואני משתקע ברעיונותי אלה יומם וליל, ובין כה כבר הגיע הלילה הנכסף, שחל להיות רק פעם אחת בשנה, ובו רק רגע אחד לבקיעת שמים.

בקשתי נתקבלה מלפני אמי. אחרי שהריחה בריח הלילה ושערה שלא ימטירו השמים, נתנה לי מעט מוכין באזני, ומבט של דאגה עוד שלחה על חטמי. כנראה, שערה שחטמי כבר גדל ויוכל לעמוד בפני יתוש קל... ותציע לי משכב בחוץ.

ואני שוכב ומביט השמימה, והשמים מחרישים כאלמים, והכוכבים מביטים אלי בתמימות ובטחון, כאלו אינם יודעים את אשר יקרה להם בלילה הזה.

ואני הוא היודע !...

ובזכרי כי עוד מעט ובא הרגע הנשגב, רגע של בקיעת שמים על הארץ, ואני עוד לא מצאתי לי בקשה אחת מכל בקשותי, ולא בחרתי לי עוד מבטא קצר לבקשתי, החל לבי לדפוק בחזקה, ואני מאיץ במחשבותי, מחפש ובודק ומנסה לצרף מספר בקשות בראשי תיבות ונוטריקון, שבלי ספק מבינים בהם המלאכים; אבל כמה שאני כולל בקשות ביחד — נשארו עוד יותר מאשר כללתי, והמלה עם כל זה ארוכה מכפי רגע הרצון...

והעת איננה עומדת. אולי עתה—הרגע האחרון...

ובמדה שאני חרד ונחפז יותר, במדה זו אינני יכול לאסף את מחשבותי ולהשקיט את סערת לבי.

כמדומה לי שכל עמלי עולה בתהו.

וכמו להכעיסני, כל בקשה ובקשה שאני חפץ להסתכל בה רק בהעברה, תקח את לבבי בקסמיה, ואני משתקע בה בעל־כרחי ורואה את עצמי בעל כנפים עף עם צפרי שמים מעבר להרי חשך אל גן־עדן התחתון... עומד לפני שרים ואיני נראה ומצחק ומצחק, והם שומעים קול צחקי ונבהלים... שליט במפתח האוצרות, שהיה ביד אברבנאל, ואני הולך עם כל ישראל לארץ־ישראל שלי... ואני הקטן מוליך אותם... ושר של ישמעאל מרכיב על גמל איש רם כאחד ממתי מדבר... ונותן רומח זקוף בידו... ואני שופך הר של כסף וזהב, עד שיכוסה בו גם חדו של הרמח הזקוף... ארץ ישראל היא שלי... קניתיה עם תמריה ותאניה במחיר הר של כסף וזהב...

אבל אני מסיע בחזקה את מחשבותי ומאיץ בי למצוא איזה תחבולה...

ופתאם מצאתי!

„אני אבקש „ארך עת" ! כלומר: שיארך הרגע כמה שאחפץ!... אחטוף ואקרא „ארכעת", מלה אחת שהיא שתים, ואז אציע את בקשותי לאחת אחת."

העצה הזאת מצאה חן בעיני מאד, ואהי שמח ושבע רצון.

ואני חש כי נוסף על סביבי רוח שכרון... שמורות עיני תדבקנה בעל כרחי... הכוכבים התכוצו... רואה אני שהשמים לבשו קדרות...

ופתאם אני שומע קול, ואיני מכיר אם הוא קול אנחה או שאלה או מחאה... אבל הקול קול בוקע וחודר מבתק ודוקר... רק רחל-האם יכולה היתה להוציא קול כזה...

והקול קול קטן ודק בראשונה, והוא הולך וגדול... הקול הזה יבקע שמים.

ולבי דופק־דופק... חש אני חום צרבת בלחיו... ושפתי משננות: „ארך־עת, ארך־עת !"

והקול הולך וגדול, הולך ועולה...

השמים פהקו... הכוכבים התחבאו... קו של חשמל הולך ובוקע עד לשני קצות השמים... וכבר החל לשוב...

„א ר ך ך ך־ע ת ת ת !"

הקו הבוקע עמד משוב, ולפני נפתחו השמים.

ואני רואה את אלהים אלהי צבאות מוריד דמעות... הכתר הקדוש מתגולל באפר פרה...

המרכבה, כביכול, הפוכה על צדה... על לבנת הספיר פרוש שק... המלאכים מתחלפים על משמרותיהם... המלאך הממונה על השלג והקרח עומד ומזיע על נהר דינור ועל אוצרות האש... ושרו של אש מתכוץ ורועד על יד אוצרות השלג... ומלך המשיח אסור באזיקים... על ראשו זר של קוצים... על כתפיו — שני עקרבים... על מתניו חגור נחש... ידיו אסורות על לבו... ורגליו השקעו בבוץ... וכלו מלא נגעים מקדקדו ועד עקבו... הוא בוכה ומתיפח ומביט אלי בתחנונים, כאלו יאמר: „התר, ילד טוב, התר חרצבותי !"

„התר נא !" בוכים המלאכים.

„אוי לו לאב, שהגלה את בניו מעל שלחנו !" אני שומע קול ממקום, שלא אמצא עז בלבבי להביט שמה.

ואני נתמלאתי חמלה, ואבוש להגיד גם בקשה אחת מבקשותי. איך זה אבקש—והם מבקשים ממני? מתחננים אלי! מלך המשיח מתחנן לילד עברי! המלאכים... הכל, הכל בוכה ומתחנן !...

ואני חפצתי לגשת ולהתיר חרצבות משיח, אבל על ידו שוכב כלב גדול ושעיר... ומעיניו יציצו ערמה ושנאה כבושה... הוא שוכב ונוהם... ועל פי סימנים ידועים לי מכבר הכרתי בו את אשמדי: כי על ארבע קצות עורו ירדו כעין ארבע ציציות...

ירא אני תמיד מפני שן כלב... ועוד יותר אני ירא את האשמדי, והנה לפני אשמדי — וכלב. איך זה יכולתי אפוא להסתכן בנפשי לגשת להתיר חרצבות המשיח ?

אבל תחבולה טובה עלתה על לבי: אבקש בקשתי שאהיה רואה ואינו נראה. אז אקרב כרגע אל המשיח, ואעשה מה שלבי חפץ, ואשמדי־כלב לא יראני... ארבא, את החרצבות אשליך, בהיותי מרחוק, על ידיו ועל רגליו הוא...

„אהי נא רואה ואינו נראה !" אני מבטא את בקשתי, ובזכרי כי לא תמיד טוב להיות רואה ואינו נראה, וכי יש שאני משתובב כל היום עם הנערים ולעת תפלת המנחה אני מקדים לבוא אל הקלויז, ואז אני חפץ דוקא להיות נראה לעיני אבי ולא יקיפני בשאלותיו: איה היית בעת תפלת המנחה? מה עשית עד כה? — הוספתי תוך כדי דבור: „רואה ואינו נראה רק לעתים."

והיש נפקחו עיני וראיתי בשמים את אשר לא ראיתי עד כה: רואה אני. בכל אשר אשא עין אני רואה, ימין וצפון, מזרח ומערב, מעלה ומטה — אין נסתר מנגד עיני ואין מקום ריק לפני... רואה אני !

ואז הבינותי כי גם אינני „נראה" עוד.

ואני נגש בשמחה ובדפיקת הלב אל מלך המשיח. וה„כלב־אשמדי" שונה הלכות, מנשק ציציותיו, ואומר תהלים, ואיננו רואה אותי... חצים בעיניו. ורגע הישועה הגיע... אני שולח את ידי ומתחיל להתיר חרצבות...

כבר שומע אני את המלאכים מתחילים לשיר שירת גאולים...

האבות הקדושים הוציאו את ראשיהם מבעד לחלונות חדריהם בגן־עדן שלמעלה, ויביטו אלי בצחוק קל ועצור.

רחל אמנו מתיפחת מתוך גיל ומרמזת לי מרחוק: „בני, בני !"

עוד רגע...

אינני יודע כמה מן העת עברה עלי, אך באותו רגע חשתי, איזו תנודה בשכמי... אני פוקח את עיני, ורואה תמונת אשה עומדת עלי...

וזאת היתה אחותי הבכירה, אשר עוררתני לאור בקר.

„קומה עצל והלכת עם אבינו לאמר קינות !

שטיא ! היא חשבה כי אני ישנתי שנה פשוטה וגסה !

היודעת היא, היכולה הפתיה הזאת לדעת את אשר עשתה ואת אשר קלקלה? רגע אחד—מדוע לא התעכבה רגע אחד?!

אולי יסלח לה אלהים, כי בשגגה עשתה; אבל אני לא אסלח לה לעולם!

עם כל אלה נתקוממה בקשתי.

פעמים רבות יקרה לי שאני נהפך פתאם להיות רואה ואינו נראה.

יש שאני רואה הוללים הלוקחים מן החיים את חלקם וחלק חברם... והם חוגגים ושמחים, אוכלים ושותים ורומסים ברגל יותר ממה שעשרה רעבים היו יכולים למצוא בו שובע...

ואני קרב אליהם וחפץ שיראוני, שיראו את פני הצנומים, ויתנו לי את חלקי בסעודתם—אבל הם לא יראוני... הן אני „רואה ואינו נראה".

ויש שאני רואה נבלים בני־שם מתימרים לנדיבים, חומסים ורומסים בסתר ומפזרים נדבות בגלוי, ומערימים לקנות את לב ההמון בחצי חנם... ומידליות כזול גדול — ואני חפץ אז לקרבה אליהם ולהביט בפניהם — אולי יכלמו מפני, בראותם כי אותי לא רמו — אבל לשוא: רואה אני את כל, ואולם איני נראה.

ויש שאני רואה זיפן, צבוע, חרד על דת, הורג את חברו על ערקתא דמסאני, לוחם באויבי אלהים, ורק ביצר־הרע שלו איננו נלחם; בוכה על חרבן בית־המקדש — ונבנה מחרבנה של האומה; והוא שונה ארבע מאות הלכות בחרישת הקבר... ומנסך את כל היינות לישראל... ודורש נוטריקון של דופי... ואני חפץ אז לקרב אליו ולקרוא בקול גדול: „אשמדי! מהני כלבין דחצופין!"

אבל לשוא! אמנם „רואה" אני, אבל „איני נראה"; ומי שאינו נראה לעינים, אין לו גם קול נשמע לאזנים.

ויש שאני רואה מחנה ישן שנה קבועה במדבר... ו„זמרי בן סלוא" מתגנב לצאת... ברגל אחת כבר פסע על מפתן אהלה של „כזבי בת צור"; אך פתאם נעור המחנה, וזמרי זה הופך פניו וצועק ולועג: „שובו, נומו! לילה לכם! אל תתעוררו! כוכב מתעה אתם רואים בשמים!"...

ואני חפץ לקרוא אז בקול גדול: „גובל! קטן־נפש! עקור גם רגלך השניה בפומבי, ולא תהיה לך יקיצת ישנים למזכיר עון!" — אבל „רואה ואינה נראה" אני, ועל כן אינני נשמע.

ויש שאני רואה חבר כהנים מבני בניו של אהרן „רודף שלום"—מתרפסים לפני „קרח" וקוראים לפניו: „בן יצהר! יחי הנדיב!" ובתוך כדי דבור הם פונים אלי ולוחשים באזני: „משום דרכי שלום"— ואני חפץ לקרא: „כהנים הדיוטים! אין שלום לרשעים! שבנא וסיעתו אינם מן המנין!"...

ויש שאני רואה את הכהן הגדול מתיך נזמי נשים... וצר עגל זהב... ואומר: „אלה אלהיך ישראל", וגחין ולחיש לי: „בכדי שלא להרבות מחלוקת בישראל" — ואני חפץ לקרוא: „יוחנן כהן גדול! טובה מחלוקת לשמה משלום של שקר!"

ויש שאני רואה „טרפה פסול" כתוב כתב אשורית על קלף בהמה טהורה, וההמון מנשק ומראה באצבע וקורא: „זאת התורה".

ושוב אני רואה שמות הקדושים מתחללים בפרהסיה ונרמסים ברגל...

ואני רואה תרמית ועול ואחיזת עינים ומעשה שדים. ואני רואה בכל אשר אינני נראה.

ופעמים רבות, בלילות תשעה באב, אני ער כל הלילה ומחכה לרגע של בקיעת שמים לקרוא בחטיפה: „נראה ואיני רואה!" חפץ אני להיות נראה ואיני חפץ להיות רואה את אשר אני רואה, את אשר ישנו בלבות האנשים הקטנים־השפנים, הרוכלים־הנוכלים האלה!

אבל לשוא! אינני יכול עוד לכוון את הרגע.

יהודה שטיינברג.

Verlag „Achiasaf". — Herausgeber, verantwortlicher Redacteur u. Buchdrucker: Josef Fischer, Krakau.